

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Kryštof Lipold

Čeští nositelé řádu Marie Terezie v letech 1914-1918

Czech bearers of the Order of Maria Theresa in 1914-1918

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

Praha, srpen 2023

.....

Rád bych poděkoval vedoucímu své bakalářské práce prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D. za jeho pomoc a rady, které mi přispěly k vypracování této práce. Dále bych poděkoval své rodině, jež mě v průběhu psaní podporovala.

Klíčová slova:

Rakousko-Uhersko, První světová válka, Vojenský řád Marie Terezie, čeští vojáci

Key words:

Austria-Hungary, First World War, Military Order of Maria Theresa, czech soldiers

Abstrakt:

Předkládaná bakalářská práce Čeští nositelé řádu Marie Terezie v letech 1914-1918 má za cíl, zmapovat život vojáků, kteří se narodili na území českých zemích, a kteří byli oceněni za První světové války nejvyšším vojenským vyznamenáním Rakouska-Uherska. Kromě zjištění činů, za které jim byl řád udělen, se práce také zabývá tím, jak tito vojáci prožívali začlenění do nové československé republiky.

Abstract:

Presented bachelor's thesis The Czech holders of the Order of Maria Theresa in the years 1914-1918 aims to map the life of soldiers who were born in the Czech lands and who were awarded the highest military decoration of the Austro-Hungarian Empire during the First World War. In addition to identifying the acts for which they were awarded the order, the thesis also examines how these soldiers experienced their integration into the new Czechoslovak Republic.

Obsah:

1. Úvod	7
2. Vojenský řád Marie Terezie	
2.1. Historie.....	9
2.2. Vedení řádu.....	10
3. František Schöbl	
3.1. Kariéra v C. a K. armádě.....	11
3.2. Působení v československé armádě.....	13
4. Jan Fousek	
4.1. Služba v armádě.....	18
4.2. Fouskovo působení v Protektorátu Čechy a Morava.....	21
5. Rudolf Singule	25
6. Eduard Böhm-Ermolli	
6.1. Kariéra v rakousko-uherské armádě.....	31
6.2. Život v ČSR a nacistickém Německu.....	34
7. Další „čeští“ nositelé Řádu Marie Terezie	36
7.1. Wilhelm Cavallar.....	37
7.2. Anton Goldbach.....	38
7.3. Friedrich Tischer.....	40
7.4. Konstantin Valentini.....	41
7.5. Bohumil Vojáček.....	42
7.6. Theodor Wanke.....	43
7.7. Wenzel Wurm.....	44
8. Závěr	45
9. Seznam použitých zdrojů:	46
10. Přílohy:	50

1. Úvod

První světová válka byla poslední válkou habsburské monarchie a zároveň poslední konflikt, během kterého bylo udělováno největší vyznamenání, které mohl rakouský voják získat, tedy Vojenský řád Marie Terezie. Během války, a i po ní bylo uděleno 131 těchto řádů. Vzhledem k národnostnímu složení rakousko-uherské armády není divu, že podstatná část nositelů řádu Marie Terezie pocházeli z českých zemí. Je ovšem třeba dodat, že na začátku 20. století zde nebylo stejné národnostní složení obyvatel jako dnes. Patříčná část vyznamenaných důstojníků měla jako mateřský jazyk němčinu. I přesto můžeme tyto vojáky považovat ze zemského hlediska za Čechy. Samozřejmě byli mezi nimi i lidé, kteří se i celkem otevřeně hlásili k české národnosti.

Cílem této práce je vytvořit biografii těchto důstojníků, se zaměřením na jejich vojenskou kariéru a působení na frontách První světové války. Pozornost bude taky daná činům, za které byli nakonec řádem vyznamenáni. U každé osoby bude dále popsán jejich život po konci Velké války, jak je Československo přijalo a případně co dělali později v období protektorátu. Práce se soustředí na čtyři nositele, kteří po válce žili v první republice, určitou dobu působili v československé armádě a mohli být známí i ve veřejném prostředí. Ještě první kapitola se zabývá řádem samotným, jak vznikl, kdo a jak mohl řád získat a jak fungovala jeho správa.

K vytvoření této bakalářské práce byly primárně využívány dostupné prameny z archivů a literatura. Za pomoci syntetizování jednotlivé současné i starší literatury a pramenů jsem tak dospěl k vytvoření jednotlivých biografií zkoumaných osob. K vypracování životopisů těchto osob se využily hlavně kmenové listy z Vojenského historického ústavu v Praze a různé další materiály z dalších archivů. Hojně byly také použity materiály z Archivu Bezpečnostních složek z vyšetřování ohledně spolupráce s okupanty v době Protektorátu, které se týkaly také jednoho z vyznamenaných důstojníků. Velkým zdrojem pramenů ohledně tohoto tématu se samozřejmě nachází ve státním archivu ve Vídni. Dále byly použity i dobové noviny, ve kterých se píše o dále popsáných vojácích. Co se týče literatury hlavní knihou odkud práce čerpá je dílo Oskara Hofmana a Gustava Hubky *Der Militär-Maria-Theresien-Orden: Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918*, ve které jsou zaznamenány činy všech vojáků, kteří byli řádem vyznamenáni během První světové války. O historii řádu Marie Terezie za

První světové války také napsal historik Géza Kövess knihu *Die Militär-Maria Theresien-Ordensritter des Weltkrieges 1914-1918*. Dále bych zmínil knihu autora Ivana Koláčného *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*, ve které jsou popsány všechny řády, které císař rakouského císařství uděloval. O struktuře a historii československé armády záhy po jejím vzniku pojednává kniha *Dva roky bojů a organizační práce: Československá armáda v letech 1918-1920* od autorů Břach a Laník, která mi byla při výzkumu také prospěšná.

2. Vojenský řád Marie Terezie

2.1. Historie

Vojenský řád Marie Terezie byl vytvořen ku příležitosti vítězství maršála von Dauna nad pruským králem Fridrichem II Velikým u Kolína 18. června 1757 v rámci Sedmileté války. Jednalo se velmi významné vítězství, díky kterému mohla habsburská monarchie převzít iniciativu. Navíc byl konečně přesvědčivě poražen největší rival Marie Terezie. Řád byl oficiálně ustanoven 22. června 1757, i když dnem založení byl stanoven právě 18. červen, den vítězství u Kolína. Řádová slavnost se měla konat každoročně na den svaté Terezie, tedy 15. října.¹

O řád mohli požádat všichni důstojníci, bez ohledu na hodnost, původ a vyznání, pokud splňovali požadavky podle řádových stanov. Řád byl zprvu rozdělen na dvě třídy: malý rytířský kříž a velkokříž. V roce 1765 byl řád ještě rozšířen o komandéřský kříž. Kříž, který byl od té doby označován jako tereziánský, byl zlatý rovnoramenný a bíle smaltovaný, který byl zakončen vlnovitě prohnutou linií. Střed kříže nesl červeno-bílo-červený kruhový babenberský štít. Štít byl obklopen bílým mezikružím s řádovým heslem FORTITVDINI (lat. statečnost). Kříž se nosil na stuze s barvami babenberského erbu. Velkokříž se nosil na velké stuze přes pravé rameno k levému boku. Samotný kříž byl pověšen na místě, kde se překřížovaly oba konce stuhy. Zároveň byl velkokříž ještě obklopen zeleným vavřínovým věncem. Malý kříž byl původně nošen na stuze procházející knoflíkovou dírkou na hrudi uniformy. Od čtyřicátých letech 19. století byl malý kříž nošen na trojúhelníkové stuze. Po nástupu Karla I. na trůn se kříž nosil v knoflíkové dírci.²

Stanovy řádu, které měly celkem 51 paragrafů, byly vytvořeny nositelem prvního velkokříže řádu Marie Terezie, hrabětem Daunem a státním kancléřem hrabětem Kounicem. První velmistr řádu, císař František I. je schválil 12. prosince 1758. Až na malé doplnění, zůstaly v platnost až do roku 1931, kdy zasedala poslední kapitula řádu. Základním „neporušitelným“ pravidlem bylo, že nárok na řád nepodmiňuje původ, dlouholetá služba ani utrpěné zranění, ale pouze vykonání hrdinského činu v poli nebo vynikající vůdcovské schopnosti. Zejména válečné akce, od kterých se mohlo opustit bez odpovědnosti, ale i přesto byly i s úspěchem provedeny, byly hodné cti a řádu. Vojenský čin, ale nesměl být proveden bez rozkazu nebo

¹ Hofmann, Oskar von. Hubka, Gustav von. *Der Militär-Maria Theresien-Orden*. Wien: Verl. Militärwiss. Mitteilungen, 1944. Print. S. 1

² KOLÁČNÝ, Ivan a Martin SVADBÍK. *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*. Praha: Elka Press, 2006, s.87

v rozporu s rozkazem. To bylo oficiálně ustanoveno císařem Františkem Josefem v roce 1878.³

2.2. Vedení řádu

Velmistrem řádu byl vždy vládce arcidomu rakouského, tedy císař. Vrchní vedení řádu spravovalo ministerstvo císařského a královského domu a zahraničních věcí. Titul kancléře řádu byl několikrát spojen se samotným úřadem státního kancléře (Kounic, Metternich, Beust). Od roku 1886 byli kancléři řádu generálové s vysokou hodností, kteří byli sami nositeli řádu. Vedle kancléře řád spravoval pokladník a grefiér, který působil jako výkonný vedoucí kanceláře. Ti byli většinou úředníci z ministerstva zahraničí. Pouze v letech 1897-1938 jím byl generál, který nebyl členem řádu.⁴

O rozhodnutí přijetí žádosti o řád bylo rozhodováno na kapitulách, kterých se původně museli zúčastnit všichni vojenští členové řádu, ale později bylo stanoveno, že každá kapitula se může uskutečnit nejméně se sedmi členy. Pro přijetí žadatele byla potřeba prostá většina hlasů, ale finální slovo měl vždy velmistr. Udělování řádu probíhalo na promocích, které měly probíhat podle předem popsaného ceremoniálu, spojeného s velkými slavnostmi, které byly zakončeny objetím velmistra se členy řádu. Dvě promoce, které proběhly během 1. světové války, byly už bez slavností. Po udělení řádu mohl nový držitel automaticky užívat titulu rytíře a měl nárok na řádovou penzi. Pokud ale zažádal, mohl také získat dědičný baronát.⁵

Po skončení války císař Karel I pověřil vedení řádu, aby rozhodlo o udělení řádu žadatelům z nástupnických států. Těm, kterým nebylo vyhověno, byl udělován nižší řád. Po válce se uskutečnilo ještě deset promocií, ty ale probíhaly jen písemně. Císaře, a tedy velmistra zastupoval arcivévoda Friedrich Rakousko-Těšínský. Poslední řádová promoce se uskutečnila 3. října 1931. Zde bylo přijato, že kapituly odpověděly již všem žádostem, a že případné budoucí udělení, již nemůže být platné.⁶

³ Hofmann O., Hubka G., Der Militär-Maria Theresien-Orden, s.2

⁴ Tamtéž, s.4

⁵ Tamtéž, s.5

⁶ Tamtéž, s.6

3. František Schöbl

3.1. Kariéra v C. a K. armádě

František Schöbl se narodil 6. června 1868 v Jindřichově Hradci. Jeho otec Eduard Schöbl (1829-1886) byl v roce 1848 členem pražské studentské legie. Kvůli tomu se nemohl stát docentem na pražské univerzitě, jak mu bylo slíbeno. Byl také první, kdo složil na pražské univerzitě zkoušku z filozofie v českém jazyce. Do své smrti byl profesorem na vyšším gymnáziu v *Jindřichově Hradci*.⁷

František studoval na vyšším gymnáziu v Jindřichově Hradci, kde odmaturoval v roce 1887. Původně se chtěl stát lékařem, ale byl přesvědčen jeho známým důstojníkem, že vojenská dráha by ho lépe finančně zajistila.⁸ V roce 1887 tak vstoupil do vojenské akademie ve *Vídeňském Novém Městě*. V roce 1890 byl přidělen k 11. setnině pěšího pluku číslo 75 a stal se poručíkem. Jeho velitel, byl velmi přísný. Mállokterý kadet pod jeho velením vytrpěl požadavky, na kterých velitel trval. Naštěstí pro Schöbla byl tento kapitán brzy převelen. Schöbl, byl sám brzy umístěn do Třeboně, kde byl ale nespokojen, a tak se stal instruktorem pro jednorochní dobrovolníky v Českých Budějovicích. Zde ale musel často nepřipraveně zaskakovat za velitele školy.⁹ V letech 1893 až 1895 absolvoval válečnou školu, kde navštěvoval plynový kurz a udělal zkoušku pro vojáka v generálním štábu. V roce 1898 byl u pěšího pluku č. 70 povýšen na hejtmana. V roce 1910 byl u pěšího pluku č. 79 jmenován majorem a stal se velitelem praporu v *Rijece* a v *Otočaci*. 4.srpna 1914 ho zastihla mobilizace a se 79 plukem odešel na srbskou frontu.¹⁰

79. pluk bojoval u srbských hranic na *Drině*. Od 8. září se měl pluk i přes velké ztráty pokusit o překročení *Driny*. 16. září tři prapory, které se nacházely u *Salaše*, překročily řeku *Drinu*. Kvůli srbské dělostřelecké palbě ale nedošlo k dalšímu postupu. Část praporu se dezorganizovala a přesunula se do lesů a další část ustoupila zpět na druhou stranu řeky. Schöblovi se podařilo situaci uklidnit tím, že obsadil louku před srbskými pozicemi a shromáždil rozptýlené jednotky. Schöbl poté doufal, že se mu podaří dát signál zbylým jednotkám, které byly stále na druhém břehu, aby podpořily frontu obkličovacím manévrem. Ale kvůli neustálé dělostřelecké palbě se obával, že signál nebude pochopen. Tak se rozhodl,

⁷ VOŠTA, Jan. *Pětasedmdesátníci vzpomínají: z pamětí účastníků světové války*. V Táboře: Spolek Pětasedmdesátníci, 1936, s.29-30

⁸ Tamtéž, s.30.

⁹ Tamtéž s.30

¹⁰ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, S. 290

že sám přeplave řeku, aby byla jeho žádost vyslyšena. Kvůli silnému proudu se málem utopil a na břeh ho museli vojáci vyprostit lanem, ale mezitím naštěstí byly vyslány přes řeku posily, s jejichž pomocí, se podařilo odrazit srbský útok v noci z 16. do 17. září. Díky **Schöbl**ově iniciativě tak byl možný další postup.¹¹

V říjnu 1914 se 79. pěší pluk musel zapojit k vytlačení Černohorců z Hercegoviny. 21. listopadu překročil u Višegradu *Drinu*. Jednotky, které řeku překročily, byly promíchané, a navíc neměly představu o pozici nepřítele. Od 25. listopadu se pluk snažil dobýt vesnice *Rudina* a *Čačice*, ale kvůli vyvýšené pozici protivníka, byl útok neúspěšný. 28. listopadu se musel **Schöbl** s dvěma a půl praporu přesunout k základně *Vihrahöhe*, kterou mezitím obsadili Černohorci a Srbové. I přes hustou mlhu, která zhoršovala práci dělostřelectvu a zledovatělé svahy se podařilo 2. prosince získat základnu zpět a následující noc ustoupil nepřítel směrem na východ. **Schöbl** byl během bojů lehce zraněn padajícím kamenem.¹²

V prosinci byl ještě na srbské frontě povýšen na plukovníka a stal se velitelem pluku. Na začátku ledna 1915 byl 79. pluk přesunut na východní frontu, kde se zúčastnil bojů v užočkém průsmyku. 10. května 1915 se stal velitelem časlavského 21. pěšího pluku, který byl tehdy umístěn u *Gorlice*. Pluk se poté pokusil o průlom ruské fronty u obce *Rzepenik*. V těchto bojích byl Schöbl zraněn výbuchem granátu, jehož důsledkem utrpěl Schöbl trvalou poruchu sluchu. Na začátku května 1915 21. pluk překročil řeku *Wisłoku*, kde byl ale opět zraněn střelou do nohy. Vrátil se ovšem na východní frontu koncem července.¹³

26. února 1916 byla jeho jednotka přeložena na italskou frontu do jižních Tyrol. V srpnu byl převelen do Bukoviny, ale hned v listopadu byl převelen zpět na italskou frontu. Stal se velitelem 7. horské brigády. V prosinci 1917 převzal velení 37. pěší brigády.¹⁴ V červnu 1918 mu byl nařízen přímý útok na italské pozice, ale Schöbl usoudil, že takový útok by nebyl úspěšný a stál by až příliš životů, a tak odmítl vyplnit rozkaz. Dostal se tak do konfliktu s velitelem divize generálem pěchoty Kasimirem von Lütgendorffem (1862-1958). Podle samotného Schöbla Lütgendorf věděl, že případný útok by stál mnoho životů, ale hlavně životů Čechů z 21. pluku. „*To je právě to, co si přeji! Chci pustit žilou té holotě, lotrům, těm Pémákům*“¹⁵. Prý zdůvodňoval generál svůj záměr, což Schöbla nejspíš dost rozrušilo a dal to

¹¹ Tamtéž, s.292.

¹² Tamtéž, s.292-294.

¹³ VOŠTA, J., *Pětasedmdesátníci vzpomínají: z pamětí účastníků světové války*, s. 31

¹⁴ Tamtéž s. 31

¹⁵ Tehdejší hanlivé označení Čechů

generálový najevo.¹⁶ Schöbl byl zbaven velení a poslán 20. června na zdravotní dovolenou do *Jindřichova Hradce*. 11. září byl poté jmenován dozorčím výcviku náhradních těles v jižních Čechách.¹⁷ Schöblovo zdůvodnění jeho odvolání bylo po jeho smrti podle deníkových záznamů zveřejněno v některých novinách. Například v *Ohlasu od Nežárky* nebo v *Důstojnických listech*.

17. srpna 1918 byl císařem Karlem I. během 184. promoce vyznamenán rytířským křížem řádem Marie Terezie za jeho aktivitu během bojů na začátku války u *Dirny* a *Vihrahöhe*. Mimo jiné byl také držitelem rytířského kříže Leopoldova řádu, stříbrné Vojenské záslužné medaile a pruského Železného kříže 2. třídy.¹⁸ V září mu bylo c.k. ministerstvem dovoleno používat predikát „von Blutigenfels“, který měl získat i Schöblův údajný předek Karel Ferdinand Schebl. Ten predikát získal v roce 1649 díky jeho zásluhám při obraně Prahy před Švédy v roce 1648. I když Schöbl nemohl příbuzenství dokázat c.k. ministerstvo mu predikát i baronát uznalo. Avšak kvůli rozpadu monarchie nebyl včas zhotoven příslušný diplom.¹⁹

3.2. Působení v československé armádě

Hned 28. října 1918 se přihlásil do čs. armády a byl místním Národním výborem ustanoven posádkovým velitelem. Po přeorganizování pluku odjel do Prahy za ministrem národní obrany Václavem Klobáčkem. Toho zřejmě potěšilo, že se Schöblovi podařilo celkem rychle dát do pořádku jindřichohradecký pluk a pověřil ho úkolem zabrat Slovensko, které bylo stále pod kontrolou uherské vlády.²⁰ 24. listopadu byl oficiálně jmenován velitelem branné moci na Slovensku. 29. listopadu odjel do Uherského Hradiště, kde oficiálně převzal velení branné moci na Slovensku. Schöbl nejprve přeorganizoval jednotlivé malé setniny do vyšších útvarů. Poté se musel spojit s jednotlivými československými enklávami, které se na Slovensku udržely po prvním tažení na začátku listopadu.²¹

Schöbl musel hned po převzetí velení, řešit nedisciplinovanost některých čs. vojáků, kteří se moc nechovali jako osvoboditelé. Někteří vojáci přepadali obchody, vyhrožovali obyvatelstvu zbraněmi a byli často opilí.

¹⁶ VOŠTA, J., *Pětasedmdesátníci vzpomínají: z pamětí účastníků světové války*, s. 32

¹⁷ VÚA, Praha, Kmenový list – František Schöbl

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006, s.190-191

²⁰ VOŠTA, J., *Pětasedmdesátníci vzpomínají: z pamětí účastníků světové války*, s. 33

²¹ BŘACH, Radko-LANÍK, Jaroslav *Dva roky bojů a organizační práce: Československá armáda v letech 1918-1920*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Vojenský historický ústav Praha, 2013, s.49

Schöbl shromáždil své síly u *Velké Bytče* a plánoval zaútočit na Žilinu, kde bylo ale podle zpráv hodně maďarských vojáků, a tak vyčkával na posily. 5. prosince nakonec Maďaři zaútočili jako první směrem na Trenčín, kde je ale zastavila slovenská národní garda a setnina pražských námořníků.²² 6. prosince nakonec československá vojska vstoupila do Žiliny bez odporu. 10. prosince se dvou plukům s obrněným vlakem podařilo vstoupit do Nitry. Maďaři nadále ustupovali, protože se budapeštská vláda obávala, že na ně dopadnou sankce za nedodržení dohodových smluv o oprávnění obsazení Slovenska československou armádou.²³

Schöbl přemýšlel o zabrání Bratislavy, ale zde se dal očekávat mnohem větší odpor než doposud, a tak se mělo vyčkat až na příjezd italských legionářů. 13. prosince tak dostal rozkaz, aby postupoval na východ a obsadil košicko-bohumínskou dráhu. Schöbl nechal na západě Slovenska 4 prapory a hlavní část vojska táhnula z Žiliny směrem na východ. 15. prosince se bez potíží podařilo obsadit *Popradu*, ale 17. prosince polská armáda vstoupil na sever Slovenska, a tak vyslal část vojska pod vedením podplukovníka Hrbenského aby Poláky vyzval k opuštění Slovenska. Druhá část jednotek zaútočila s obrněným vlakem 28. prosince směrem na Košice, ale narazila na odpor u *Margecan*. Naštěstí po prvním boji prchli Maďaři do Košic. Když viděl velitel podplukovník Beran, že Maďaři zřejmě jsou demoralizovaní, nabídl Košické posádce vyklidit město bez boje. Košice a následně Prešov byly tak vybojovány též bez boje.²⁴

Následně 6. ledna byl za Schöbla nahrazen italský generál Piccione, který na Slovensko dorazil i s prvními legionáři. Schöbl se stal velitelem skupiny náhradního vojska, které bylo označováno i pod jeho jménem. Piccione vytkl Schöblovi, že se mu nepodařilo nastolit kázeň, což bylo pro něho obtížné, protože důstojníci bývalé monarchie, kteří se snažili nastolit disciplínu bývali často označováni za „Rakušáky“ a nepřítelé republiky.²⁵ Piccione tak nařídil aby se z dobrovolnických oddílů zformoval více organizovaný celek, a aby byl zredukován počet rot. Tím se do Čech vrátili problémoví vojáci. Italští a francouzští legionáři se měli postarat o obsazení demarkační linie, která byla stanovena Nejvyšší vojenskou radou dohodových mocností. Schöblova skupina byla rozmístěna na hranicích s Rakouskem a ve

²² Tamtéž, s.49.

²³ Tamtéž, s.49.

²⁴ Tamtéž, s.50.

²⁵ SOLPERA, Jan. Obhajoby plukovníka (generála) Františka Schöbla. In: *Výběr*. 2016, 53(1), s.14

vnitřním Slovensku. Od poloviny ledna byla armáda přeorganizována do dvou československých brigád, čímž Schöblova skupina přestala existovat.²⁶

Na Slovensku působil až do října 1919 jako velitel Zemského velitelství pro Košice a Žilinu, což ale byla čistě administrativní a organizační pozice.²⁷ V této funkci Schöbl mimo jiné, inicioval vydávání časopisu *Slovenský Východ*, který měl propagovat myšlenku československého národa, a to v oblasti, kde se doposud vydávaly tiskoviny téměř jenom v maďarštině.²⁸ Hned v prvním vydání je poděkování plukovníku Schöblovi za zničení maďarských plánů, přinést na Slovensko anarchii.

15. března 1919 byl jmenován generálmajorem. Stal se tak prvním československým důstojníkem, jemuž byla v rámci nového státu udělena hodnost generála. Situace na Slovensku se mezitím začala měnit. Vrchní velení převzal francouzský generál Foch. Pro ulehčení dalšího obsazování hranic s Maďarskem, bylo Slovensko rozděleno do dvou obvodů. V Bratislavě měl velitelství generál Piccione, který byl velitelem východní skupiny vojsk a v Košicích bylo velitelství východní skupiny vojsk, které velel francouzský generál Hennocque. Generál Schöbl měl zajistit materiální zabezpečení pro obě skupiny armád.²⁹

Ke konci dubna 1919 se východní skupině podařilo obsadit Podkarpatskou Rus. Zároveň i západní skupina překročila demarkační linii, která prozatím dělila Slovensko od Maďarska. Postup byl zprvu úspěšný, ale brzy se zastavil. 21.5. pak maďarská armáda, která nyní spadala pod Maďarskou republiku rad, přešla do protiútoků. Československá armáda musela ustupovat často nekoordinovaně. Maďaři začali ohrožovat Schöblův štáb v Košicích, a tak ho přesunul do více strategicky umístěné Žiliny. Tento krok Schöbl předem neoznámil a byl tak předvolán do Prahy ke Klobáčkovi. Po rozhovoru s ministrem národní obrany byl v červnu odvolán z funkce zemského velitele pro Slovensko.³⁰

K odvolání nebyl podán oficiální důvod. Je ale možné, že Schöbl byl odvolán, kvůli jeho „rakušáctví“ a kvůli nedávným neúspěchům se hodilo na někoho uvalit vinnu. Schöbl ještě jako zemský velitel pro Slovensko nejspíš přednesl před branným výborem národního shromáždění „Memorandum příčin selhání vojenské organizace na Slovensku“. V něm Schöbl

²⁶ Tamtéž, s.15-16

²⁷ VÚA, Praha, Kmenový list – František Schöbl

²⁸ SOLPERA, J., Obhajoby plukovníka (generála) Františka Schöbla, s.16

²⁹ Tamtéž, s.18

³⁰ Tamtéž, s.19

kritizoval, jak vůči důstojníkům z povolání přistupuje vláda a veřejnost. Taky obhájí vojáky bývalého mocnářství a konstatuje, že by se měly přestat hledat rozdíly mezi důstojníky a měla by se konečně vytvořit jednotná národní armáda, která by nebyla závislá na zahraniční pomoci.³¹ Schöbl také krátce argumentuje svoje rozhodnutí přesunutí štábu z Košic do Žiliny a zároveň shrnuje důvody dosavadních neúspěchů na Slovensku a jak je napravit. V memorandu i celkem přímo kritizuje legionáře: „...náš legionář raději si nechá rozkazovati od cizinců, třeba i pochybného charakteru a pochybných schopností, než aby se podřídil čs. důstojníku [s] vyšší hodností, který byl kdysi rakouským důstojníkem.“³²

Po jeho odvolání se uchýlil do ústraní do Jindřichova Hradce. 20. října 1919 se stal velitelem 9. divize Českých Budějovicích. Při přeorganizování československé armády byla jeho hodnost změněna na generála V. třídy. V lednu 1920 se stal velitelem 5. pěší divize v Českých Budějovicích. Tím byl až do listopadu 1922, kdy byl zproštěn velitelství 5. divize, kvůli neschopnosti služby, způsobený patrně onemocněním zánětu mozkových blan. Do výslužby definitivě odešel 1. října 1923.³³ Ještě 29. prosince 1922 byl povýšen na generála IV. třídy. Do roku 1933 žil v Českých Budějovicích, poté se přestěhoval do Prahy. **František Schöbl zemřel 8. července 1937 v Praze. Pohřeb měl 10. července s vojenskými poctami.** Konduktu velel Emanuel Moravec, který byl tehdy velitelem 28. pěšího pluku.³⁴

František Schöbl byl jistě velice schopným a inteligentním vojákem. Téměř dvoumetrový Schöbl ovládal nejen úřední jazyky jako češtinu a němčinu, ale i angličtinu, francouzštinu, italštinu a srbochorvatštinu. Částečně ovládal i polštinu, ruštinu, a dokonce latinu a starořečtinu. Mimo to byl odborníkem na střelbu a zbraně, na tvorbu map a učitelem lyžování.³⁵ Není ani pochyb o jeho vlasteneckém smýšlení, obzvlášť dával často najevo jeho jihočeský původ. Například ještě za první světové války, když byl velitelem 37. pěší brigády, oslovoval české vojáky, jako „potomci husitů“, což bylo v rakouské armádě pravděpodobně neobvyklé.³⁶ Schöbl byl tak oblíbený mezi svými českými poddůstojníky, i kvůli tomu, že byl s nimi často v první linii a nechal je do velkých krvelačných bojů. Schöbl byl ale nejspíš

³¹ Tamtéž, s.20-21

³² Peter CHORVÁT, Martin POSCH a kol. ČESKOSLOVENSKÉ LÉGIE – SLOVÁCI – SLOVENSKO, Vojenský historický ústav, Bratislava, 2022, s.135

³³ VÚA, Praha, Kmenový list – František Schöbl

³⁴ *Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické.* Jindřichův Hradec: Alois Landfras a synové, 16.7.1937, 67(29), s. 3.

³⁵ VÚA, Kmenový list – František Schöbl

³⁶ VOŠTA, J., *Pětasedmdesátníci vzpomínají: z paměti účastníků světové války*, s. 33.

poměrně tradiční, co se týče vojenské disciplíny a hierarchie, což mu dělalo problém v novém československém státě, kde důraz na disciplínu byl spojován s „rakušáctvím“. Osoba Schöbla je tak poměrně tragická v tom, že i když byl schopným velitelem a vlastencem, byl nakonec v obou armádách, ve kterých sloužil nedoceňován nebo musel čelit svým nadřízeným, kvůli jeho postojům. V červnu 1918, když odmítl vyslat své muže do zbytečného boje a následující rok, kdy narazil kvůli tomu, že nebyl legionářem a že měl problémy se zahraniční vojenskou misí. Schöbl tak zemřel ve stínu svých legionářských kolegů. On sám by si ale určitě zasloužil podobného uznání.

4. Jan Fousek

4.1. Služba v armádě

Jan Fousek se narodil 24. června roku 1892 v Hostimi u Berouna. Jeho otec byl rolníkem, který vlastnil v Hostimi statek. Navštěvoval trojtřídní obecnou školu ve Sv. Janě pod Skalou, trojtřídní měšťanskou a poté dvoutřídní odbornou hospodářskou školu v Berouně. V roce

1912 skládal doplňovací zkoušky, aby se mohl stát jednoročním dobrovolníkem u pěšího pluku č. 102 v Benešově, kde byl do roku 1913. Ze své dobrovolnické služby se vracel jako kadet-desátník.³⁷ Fousek je v kvalifikačních listinách popsán jako skromný a svědomitý člověk se smyslem pro povinnost. Je mu ale vyčítána až příliš velká shovívavost vůči mužstvu.

Po vypuknutí 1. světové války vstoupil do svého kmenového pluku č. 102 v Benešově. Na frontu přišel 1. září 1914. Jeho oddíl se zúčastnil bojů na srbské frontě na řece Drině a u města Arandjelovac. Fousek se stal 1. října kadetem v záloze a velitelem čety u 9. polní roty. Tím byl až do 7. listopadu, poté byl pobočníkem 3. polního praporu. Na začátku roku 1915 byl jeho pluk přesunut na východní frontu do Karpat, kde byl 1. března u hory Korbania raněn. Fousek tak na nějakou dobu odjel na léčení. 27. května se vrátil zpět na frontu k 3. náhradní rotě u benešovského náhradního praporu. V červenci byl povýšen na poručíka v záloze a stal se velitelem 8. pěší roty. 27. srpna byl opět zraněn u Sokalu severně od Lvova, když se díky jeho iniciativě podařilo rotě prolomit ruské pozice. Ke svému pluku byl zařazen opět až na počátku roku 1916, tentokrát na italskou frontu. Ještě před svým návratem na frontu podstoupil kulometný kurz, byl povýšen na nadporučíka a vstoupil do aktivní služby. V dubnu 1916 se stal velitelem útočné roty.³⁸

Během 7. bitvy u Soče byl 4. prapor 102. pluku, jehož součástí byla Fouskova rota, v obranném postavení jižně od *Nova Vas*. Fousek a dalších asi 120 mužů byli v záloze. 15. září zaútočili Italové na pozice 4. praporu, který byl oslabený z předchozích bojů. Italům se podařilo skrz jeden úsek prolomit a obsadit výšinu mezi rakouskými pozicemi. Následně se chtěli zmocnit i posádek držících se v sousedních úsecích. Fousek, který byl povýšen na velitele praporu včas zpozoroval italský pohyb a se svým družstvem se přesunul před zmíněnou výšinu. Fousek zahájil palbu, která Italy překvapila. Italové zastavili postup a opětovali palbu, kvůli čemuž byl Fousek zraněn střelou do pravé ruky. Nicméně Fousek využil zastavení nepřátelského postupu, aby reorganizoval oddíly, které měl k dispozici. Fousek zahájil protiútok na tři italské rotu, které útok nečekali a začali ustupovat. Fousek zabral zpět výšinu a po příchodu posil obsadil i většinu starých pozic. Fouskovi se během těchto bojů podařilo ukořistit 4 kulometry a 200 zajatců. Díky tomuto protiútku byli Italové tak otřeseni, že se již nedokázali odhodlat k dalšímu útoku.³⁹

³⁷ ABS, Praha – Jan Fousek

³⁸ VÚA, Praha, Kmenový list – Jan Fousek

³⁹ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, s.106-107

Fousek poté strávil v lazaretu přibližně měsíc. Poté byl instrukčním důstojníkem u náhradního praporu v Békéscsabě. Zpět na frontu se vrátil v únoru roku 1917 jako velitel pochodové roty. Od 25. května 1917 do 5. února 1918 byl velitelem 13. polní roty, pak byl velitelem 9. útočné roty. Jeho pluk působil v Itálii až do září roku 1918, kdy byl pluk přesunut na soluňskou frontu.⁴⁰

Po domácím převratu 28. října 1918 přešel k Srbům. Ve službách království Srbů, Chorvatů a Slovinců byl až do konce listopadu jako velitel kombinovaného praporu. V prosinci se bývalý 102. pluk, který se v československé armádě nyní označoval jako 48. pěší pluk, vrátil do Benešova. 18. prosince podal přihlášku do čs. armády a tentýž den vykonal přísahu republiky. Poté byl do dubna dalšího roku velitelem 2. polní roty. Od října 1919 až do konce května 1922 byl prvním plukovním pobočníkem pěšího pluku č. 48. Předtím byl v listopadu 1920 povýšen na kapitána.⁴¹

Během své ranné služby v čs. armádě sklízel Fousek od svých nadřízených mnoho pochval. Snad každý velitel pluku, pod kterým Fousek sloužil, ho popisoval jako vojáka pevného a energetického charakteru, který má vynikající nejen polní schopnosti díky jeho zkušenostem, ale i administrativní. Někteří jeho nadřízení důstojníci také vyzdvihovali jeho vlastenecké smýšlení. Za jeho funkci plukovního pobočníka si Fousek vysloužil i pochvalné uznání od velitele 5. divize generála Františka Schöbla.⁴²

Na začátku roku 1923 byl Fousek přemístěn k pěšímu pluku č. 38 v Berouně. Bylo to kvůli tomu, aby byl blíž ke svému rodinnému statku, který zdědil po svém otci. Až do konce své služby v armádě velel Fousek různým rotám a krátce byl i velitelem poddůstojnické školy. 5. března 1927 Fousek odešel na vlastní žádost do výslužby.⁴³ Svůj odchod z armády Fousek po druhé světové válce zdůvodňoval, že ho bylo více potřeba na jeho statku než v armádě. Během jeho působení v protektorátu, ale uváděl, že to bylo kvůli jeho nespokojenosti s poměry v československé armádě. Někdy i přímo uváděl jeho nelibost vůči legionářům.⁴⁴

Za svou vojenskou kariéru získal Fousek několik vyznamenání. V listopadu 1914 byl vyznamenán stříbrnou medailí za statečnost I. třídy. Později také obdržel Karlův válečný kříž,

⁴⁰ VÚA, Praha, Kmenový list – Jan Fousek

⁴¹ VHA, Praha, Kmenový list – Jan Fousek

⁴² Tamtéž

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ VESELÝ, Martin, *Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava* (disertační práce, FF UK, Praha), 2014, s.72

Vojenský záslužný kříž III. třídy a Řád železné koruny III. třídy. Rytířský kříž řádu Marie Terezie byl Fouskovi udělen za statečnost a úspěšné velení během 7. bitvy na Soče v září 1916, kdy i přes své zranění provedl úspěšný protiútok a zahnal italské jednotky z rakouských pozic. Řád mu byl udělen během 186. promoce 7. března 1921. Dekret o udělení řádu ale Fousek obdržel až 12. května 1939. Během jeho služby v Jugoslávii mu byl rovněž udělen Řád bílého orla V. třídy.⁴⁵

Po svém odchodu z armády se Fousek stal členem republikánské strany. Na podzim roku 1927 se stal starostou Hostimi, kterým byl až do roku 1936. Podle některých sociálně-demokratických novin, nesl Fousek jako starosta zodpovědnost za smrt dvou chudých lidí, kterým Fousek nedával žádnou sociální podporu. Z toho důvodu oba chudí lidé zemřeli umrznutím. Fousek kvůli článku *Venkov jedna rodina*, ve kterém byl tento incident popsán a který byl vytištěn ve večerníku *Práva lidu* č.23 28. ledna 1929, podal žalobu, ovšem ta nejspíš nikam nevedla.⁴⁶ V roce 1935 byl Fousek za agrárníky zvolen do českého zemského zastupitelstva, kterým byl až do jeho zrušení po okupaci. Nebyl ale zde příliš aktivní. Během svého mandátu podal Fousek jen jeden návrh. V roce 1936 dosáhl nejvyššího stranického postu, když byl zvolen do předsednictva kraje Praha.⁴⁷

4.2. Fouskovo působení v Protektorátu Čechy a Morava

V srpnu 1939 bylo Fouskovi prezidentem Háchou oznámeno, že si ho prezident vybral jako člena připravovaného výboru českého svazu pro spolupráci s Němci. Fousek byl vybrán, hlavně kvůli jeho vyznamenání Řádem Marie Terezie. Zároveň Fousek spolu s Havlenou, který byl jedním z iniciátorů tohoto spolku, byli vojáci bývalého 102. pěšího pluku a později 48. pluku. Později sám Fousek vypovídal, že k tomuto projektu neměl důvěru, nechtěl se stát členem svazu, kvůli starostem o své hospodářství a že nakonec stal členem kvůli dekretu, ve

⁴⁵ ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha, sign. 300–3–2.

⁴⁶ VESELÝ, M., *Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava*, s.73

⁴⁷ Tamtéž, s.74

kterém Hácha jmenoval Fouska členem svazu. Výbor ČSSN byl jmenován Háchou 18.8. 1939.⁴⁸

Český svaz pro spolupráci s Němci, nebo ČSSN, byla sesterskou organizací Národního souručenství (dále NS), což bylo jediné politické hnutí, které bylo okupační správou povoleno. ČSSN měl vytvořit základ pro vytvoření pevných vztahů mezi oběma národy, skrze vydávání spisů, přednášek a různých představení. Svaz měl být pomocníkem protektorátní vlády a měl působit tam, kde nechtěla být činná vláda nebo prezident. ČSSN se tak často podílel na akcích, které pořádala okupační správa. Pokud by se těchto akcí zúčastnila i vláda, nezískala by příliš velkou popularitu mezi českým obyvatelstvem.⁴⁹

Fousek byl z počátku pouze řadovým členem a neprováděl žádnou významnější činnost. V květnu 1940 došlo k reorganizaci ČSSN. Svaz byl rozdělen na českou a moravskou zemskou skupinu. Fousek byl jmenován předsedou české zemské skupiny i ústředního výboru. Fousek ve vedení vystřídal Ing. Vladimíra Sýkoru, který byl jako předseda většinu času mimo Prahu, a tak většinu práce dělali místopředsedové svazu. Fousek měl od začátku spory s místopředsedou ČSSN generálem četnictva Ottou Bláhou (1881-1946), který byl rovněž zakladatelem Českého svazu válečníků a po konci války byl popraven na Pankráci. Ten Fouskovi vytýkal snahu vykonávat úřad samostatně a neochotu jednat s německými úřady.⁵⁰ Jejich spor vyvrcholil 9. srpna 1940, kdy v časopise *Vlajka* vyšel článek o tom, jak Fouskovi v roce 1921 přivezl jistý podplukovník Friedrich z Vídně vojenské řády, včetně Vojenského kříže Řádu Marie Terezie. Fousek ale tyto řády odmítl a hodlal je odevzdat na zlatý poklad republiky, což nebylo v jeho moci, protože mu byl Řád Marie Terezie pouze propůjčen. Vzhledem k tomu, že pozice, které zastával v období Protektorátu, získal právě díky jako nositel Řádu Marie Terezie, mohlo uveřejnění této události jeho pozici poškodit. *Vlajce* poskytl tento příběh právě Bláha, němuž to vyprávěla vdova po pplk. Fridrichovi. Fousek jako odpověď, zprostil Bláhu z pozice místopředsedy ČSSN a hodlal ho i ze svazu vyloučit. Bláha se ale odvolával, že byl do výboru ČSSN jmenován prezidentem, a tak jenom on ho může odvolat. Po dalších sporech a po zákroku Háchy, Bláha odešel z ČSSN v říjnu 1940.⁵¹

⁴⁸ ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha, sign. 300–3–2.

⁴⁹ ABS, Praha, sign. 325–166–3.

⁵⁰ ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha, sign. 300–3–2.

⁵¹ ABS, f. Vyšetřovací komise pro národní a lidové soudy při ministerstvu vnitra, sign. 301–1–1.

7. února 1940 byl Fousek jmenován členem výboru NS, aby udržoval dobré vztahy mezi oběma organizacemi, kterými byl členem. Do dubna 1940 předsedal komisi pro styk s Němci. V červnu byl výbor NS rozpuštěn a Fousek se stal členem prozatímního vedení. 15. května 1941 se stal i vedoucím výboru NS. Němci si vzhledem k vojenské tradici Fouska a nositele řádu Maie Terezie, slibovali aktivnější politiku NS vůči okupační správě.⁵² Vojenskou minulost Fouska vyzdvihoval i tisk. Například v článku v listu *Venkov*, který komentoval Fouskův nástupné projevy ve výboru NS, vyzdvihoval jeho vojenský, energický a rozhodný charakter.⁵³

Fousek v době, kdy byl předsedou ústředního výboru ČSSN a NS, často psal články. Tyto články byly zveřejňovány například v časopise *Venkov*, nebo *Národní politika* ale byly zveřejňovány i v lidových novinách. Fousek psal většinou propagace svazu, nebo argumentoval potřebu dobrých česko-německých vztahů a také kritizoval politiku první republiky a exulanty. Například v jednom z jeho prvních článků, který byl zveřejněn 16. listopadu roku 1940 v časopise *Venkov*, s názvem *Ne zpět-kupředu*, píše o 28. říjnu ne jako dnem slávy, ale jako den zklamání, z které ho se musí český národ ponaučit. Zároveň kritizuje české západní spojence, že vykoupily české země za kolonie a mír, a že Češi musí vstoupit s Německem do nového řádu.⁵⁴ V dalším článku, který byl vytištěn v časopise *Svoboda* 5. března 1941 pod názvem *Vesnice a Evropa*, píše i mimo jiné, proč v roce 1927 opustil čs. armádu. Bylo to prý z důvodu nespokojenosti s poměry v čs. armádě a nutnosti, jako rolníka, se starat o svůj statek. Zároveň s jeho jmenováním vedoucím výboru NS, měl velkou ctižádost k přispění vytvoření dobrého soužití mezi Čechy a Němci⁵⁵

Fousek ale kromě psaní také vystupoval na veřejnosti, kdy dělal přednášky a pronášel projevy, které byly někdy vysílány v rozhlase. V časopise *Venkov* byla 30. října 1940 citována část jeho projevu s tématem *Jako věrní Češi hlásíme se za věrné občany říše*, ve kterém kritizoval londýnské exulanty a mluvil o ČSSN jako věrném vykonavateli vůle prezidenta Háchy.⁵⁶ V *Poledním listu* byl 14. května 1941 uveřejněn referát o Fouskově přednášce v Berouně. Podle Fouska bylo Československo pomocný stát vytvořený západními

⁵² VESELÝ, M., *Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava*, s.271

⁵³ *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 31.05.1941, **36**(127), s. 3

⁵⁴ *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 16.11.1940, **35**(270), s. 3.

⁵⁵ ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha, sign. 300–3–2.

⁵⁶ *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 10.10.1940, **35**(238), s. 3

mocnostmi, který poté co už nebyl pro západ k užitku, tak ho hodily přes palubu. Cesta, kterou šel český stát po 15. březnu 1939, bylo prý jediné správné, protože odpovídá historickým, geografickým a kulturně-politickým poměrům.⁵⁷

ČSSN se stal poměrně bezvýznamnou organizací. Kromě pořádání různých přednášek a zprostředkovávání lekcí němčiny, byl svaz dost neaktivní. Většinu jejich členům bylo členství ve svazu spíše nařízeno a dělali jen to co museli. Podobnou aktivitu jako ČSSN také provádělo i NS. Navíc samotní Němci neměli z ČSSN moc užitku, protože postupem času Němci více diktovali, než spolupracovali. Fousek tak v červenci 1942 zaslal tehdejšímu ministrovi vnitra dopis o návrhu o zrušení ČSSN. Fousek chtěl ČSSN proměnit v apolitický, vzdělávací institut pro studium německé kultury, který by byl spolu s dalšími organizacemi sloučen do NS. K tomu ale nakonec nedošlo.⁵⁸ Zrušením ČSSN byl nakonec zmocněn nový ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec, který v dopise vybídl Fouska, aby se ČSSN dobrovolně rozešel. 6. září si ČSSN zvolilo likvidační výbor, jehož členem Fousek již nebyl. V lednu následujícího roku byl svaz definitivně zrušen.⁵⁹

Fousek se ale dostal do konfliktu s Emanuelem Moravcem, který měl dohled nad NS, jehož byl Fousek nadále vedoucím. Moravec měl v plánu vytvořit kuratorium mládeže, a tak brzy zakázal NS aby organizoval mládež do 18 let, aby získal plnou kontrolu nad výchovou mládeže. Zároveň měl Moravec problém, že NS nebylo vůči okupantům aktivistický, ale spíš oportunní. Po atentátu na Heydricha začal Moravec kritizovat NS i na veřejnosti, což vyvolalo útočnou kampaň ze strany českého tisku vůči NS. V říjnu 1942 nakonec na nátlak Moravce opustil místo vedoucího NS, které od té doby vedl komisařský vedoucí.⁶⁰

Fousek měl kromě zlepšení pozice NS ambici stát se ministrem protektorátní vlády. Po zatčení premiéra Aloise Eliáše, Hácha navrhl Heydrichovi tři osoby, kteří by se mohli stát novým předsedou vlády. Mezi nimi byl i Jan Fousek. Ale kvůli jeho politické nezkušenosti nakonec žádnou funkci nezískal. Fouskovo jméno padlo opět v prosinci 1941, když Hácha s Heydrichem jednal o složení nové vlády. Vzhledem k Fouskovu blízkému vztahu k hospodářství, se měl stát ministrem zemědělství. Nakonec ovšem nový předseda vlády Jaroslav Krejčí navrhl na tento post jiného kandidáta, Adolfa Hrubého.⁶¹

⁵⁷ *Polední list*. Praha: Tempo, 14.05.1941, 15(132), s. [1].

⁵⁸ ABS, Praha, Sign. Z-6-352-1

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha, sign. 300-3-2.

⁶¹ ABS, Praha, Sign. Z-7-3

Od října 1942 již Fousek žádnou veřejnou funkci nevykonával a vrátil se ke svému hospodaření. Proto také, když byl 29. května 1945 zatčen, nebylo vůči němu vzneseno obvinění a byl brzy propuštěn. Na protest *jakých?* organizací KSČ z jeho okolí byl opět 4. ledna 1946 zatčen a předán do vazby Národního soudu v Praze. Byl obviněn podle dekretu prezidenta Beneše o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů z toho, že během okupace podporoval nacisty skrze tisk a rozhlas. Národní soud ho shledal vinným, ale uvězněn nebyl, pouze musel uhradit výdaje za proces. Soud zřejmě vzal najevo, že Fousek se v roce 1942 postavil proti Moravcovi.⁶² Přesto mu byl koncem května 1947 zkonfiskován zemědělský majetek, a tak krátce pracoval jako správce statku v obci Mírovka v okrese Havlíčkův Brod.⁶³

Zásadní změnu přinesl komunistický převrat v únoru 1948. Fousek byl opět obžalován, 10. prosince byl vzat do vazby Mimořádného lidového soudu, který ho shledal vinným a uložil mu trest 12 roků vězení. Propuštěn byl v roce 1959. Roku 1968 neúspěšně usiloval o rehabilitaci. Zemřel v roce 1980 v Úsobí.⁶⁴ Během jeho pobytu ve vazbě v roce 1946 ztratil svůj rytířský kříž řádu Marie Terezie. Patrně mu ho někdo v době, kdy nemohl být u svého zbývajícího majetku ukradl.

Co se týče Fouskova působení v ČSSN a NS je otázka, co si od toho Fousek sliboval. Ve výpovědích tvrdil, že obou organizací vstoupil pod vlivem jiných osob a nikoli za vidinou výhod. K aktivitám v době Protektorátu ho ale mohlo zklamání z první republiky, zejména diskriminace bývalých rakousko-uherských důstojníků v armádě ze strany legionářů. Jistý vliv mohla mít i manželka, Němka z Krušných hor. Fousek jako vedoucí výborů obou organizací projevoval loajalitu a aktivismus vůči okupantům, ale jenom slovní. Co se týče kolaborantské aktivity, pouze přednášel a psal proříšské a protičeskoslovenské projevy. Jeho cíl, přátelské soužití Němců a Čechů, ale nebylo v zájmu nacistů a větší vliv tedy nezískal. Na druhou stranu, Fousek nejspíš ze začátku věřil v konečné vítězství Německa. a z tohoto důvodu viděl seberealizaci českého národa uvnitř třetí říše jako logický krok. Fousek se proto také stavil zdrženlivě vůči odboji, na rozdíl od některých členů protektorátní vlády nebo různých protektorátních organizací. Po odchodu do ústraní na veřejné aktivity rezignoval. Hlavní vinou Jana Fouska, který byl dříve vynikajícím důstojníkem a později schopným zemědělským

⁶² VESELÝ, M., *Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava*, s.529

⁶³ ABS, Praha, Sign. 2M 11223

⁶⁴ VESELÝ, M., *Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 513

podnikatelem, byla skutečnost, že uvěřil naivní představě o seberealizaci Čechů v rámci nacistického Německa. Díky svým funkcím se tak dostal na seznam předních českých kolaborantů a kvůli tomu strávil část života ve vězení a zničil si svoji pověst.

5. Rudolf Singule

Rudolf Vilém Singule se narodil 8. dubna roku 1883 v Pule. Jeho otec též Rudolf (1854-1882), byl brněnským továrníkem, který pracoval také jako adjunkt 3.třídy námořního komisariátu v Pule.⁶⁵ Zemřel několik měsíců před narozením svého syna. Mladý Rudolf měl tedy hned od narození velmi blízko k moři a námořnictvu. Absolvoval námořní akademii v Rijece a 28. června roku 1901 nastoupil do aktivní služby jako námořní kadet II. třídy.⁶⁶ Nejprve sloužil 10 měsíců na lodi SMS *Budapest*, na které plul po středomoří. Poté absolvoval důstojnický kurz. V roce 1905 pak sloužil na lehkém křižníku *Aspern*. Na *Aspernu* plul až do Číny, v rámci pravidelného střídání rakouských křižníků u Šanghaje a německé koloniální enklávy

⁶⁵ *Kais. Königl. Militär-Schematismus für* Wien: Hof- und Staats- Druckerei, 1882, **1882**(1), s. 851.

⁶⁶ VÚA, Kmenový list-Rudolf Singule

Tsingtau.⁶⁷ Na této lodi sloužil více jak rok. Poté vystřídal službu na mnoha lodích, nejdéle byl na torpédoborci SM Torpedoboot 38, přičemž byl i v roce 1906 povýšen na fregatního poručíka.⁶⁸

V roce 1909 byla v Pule zřízená první ponorková základna Rakouska-Uherska. Rudolf Singule patřil mezi první rakouské námořníky operující ponorky. Singule projevil talent u ponorky U-4, které tehdy velel poručík řadové lodi Lothar Leschanowsky (1879-1942), jeden z prvních velitelů ponorky v c. a k. námořnictvu, který si Singuleho schopností všiml a pomohl Rudolfovi k obdržení velitelské funkce.⁶⁹ 1. května 1911 povýšen na poručíka řadové lodi a 21. září 1912 se stal i velitelem ponorky U-4.

Od 31. prosince 1913 velel torpédovému člunu Tb.32 *Habicht*.⁷⁰ Po vstupu Itálie do války na straně dohody se rakouské námořnictvo muselo do konfliktu mnohem více zapojit, aby neztratilo převahu na Jaderském moři. Rakouské loďstvo podobně jako německé stále více používalo ponorky, aby mohli centrální mocnosti být schopni narušovat zásobovací trasy Dohody. Singule se 9. dubna 1915 opět stal velitelem ponorky U-4. Prvního úspěchu dosáhl 9. června 1915, kdy dvě torpéda zasáhla a poškodila britský lehký křižník HMS *Dublin*.⁷¹ Loď se ale nepotopila a dokázala odplout.

Své nejvýznamnější vítězství si Singule připsal 18. července 1915. Ještě 17. července dostalo velení 5. námořní divize zprávu, že se k pobřeží Dalmácie blíží neznámé loď. Hned ráno 18. července dostal rozkaz, aby byl do rozbřesku připraven zaútočit. Singule brzy zpozoroval italskou eskadronu o síle čtyř větších lodí a několika menších torpédových člunů, která mířila k *Dubrovniku*. Dal tedy rozkaz k ponoření, ale během potápění se do strojovny dostala voda a byla nahlášena porucha ventilu, kvůli čemuž by se ponorka měla vynořit, ale naštěstí se na poslední chvíli podařilo ventil opravit a ponorka se potopila do hloubky 15 metrů. Brzy ale došlo k další závadě, při které periskop uvízl, nedalo se s ním hýbat, a hlavně nešel celý zatáhnout. To snižovalo šance nepozorovaně se přiblížit co nejbližší k nepřátelským lodím. Singule se, přes všechny závady jeho ponorky a pokynu velení útočit pouze v případě příznivé vyhlídky na úspěch, rozhodl zaútočit. Nařídil připravit torpéda, ale opět přišel problém,

⁶⁷ MAREK, Jindřich. *Žraloci císaře pána: čeští námořníci na rakouských ponorkách 1914-1918*. 2. vydání. Cheb: Svět křídel, 2019. s.101

⁶⁸ VÚA, Kmenový list-Rudolf Singule

⁶⁹ MAREK, J., *Žraloci císaře pána: čeští námořníci na rakouských ponorkách 1914-1918*, s.101

⁷⁰ VÚA, Kmenový list-Rudolf Singule

⁷¹ MAREK, J., *Žraloci císaře pána: čeští námořníci na rakouských ponorkách 1914-1918*, s.101

tentokrát s otevřením komory pro torpédo, které muselo být nakonec otevřeno za úsilí dvou námořníků. Když se U-4 přiblížila k nepřátelským lodím na dva kilometry, italská eskadrona obrátila směr od pobřeží a začala směřovat opačným směrem než U-4. Při vypořádání dále nastal problém s uváděním ukazatele a vyměřování směru torpéd. Přesto Singule nařídil palbu torpéd na 600 metrů vzdálený křižník *Giuseppe Garibaldi*. Obě torpéda zasáhla cíl a italský křižník se potopil. Většina posádky se podařila zachránit. Zbytek italských lodí přerušil ostřelování železnice u *Gruži*, která vedla podél dalmatského pobřeží a začal plout zpět. Italské námořnictvo kvůli potopení svého křižníku muselo dočasně přerušit další možná ostřelování rakouského pobřeží.⁷²

Singule si za potopení křižníku *Giuseppe Garibaldi* vysloužil řadu ocenění, ale byl zároveň některými svými nadřízenými kritizován, že nevyužil situace a nepokusil se potopit další italské lodě. V minulosti se některým velitelům ponorek podařilo potopit několik křižníků během jednoho útoku. Tyto lodě ale většinou pluly bez ochranného doprovodu, což nebyl případ Singuleho akce.⁷³

Po potopení křižníku *Giuseppe Garibaldi*, Singule s ponorkou U-4 do konce roku 1917 vyřadil z provozu další křižník, zničil 14 nákladních lodí a dvě poškodil. Ponorka U-4 byla ale v druhé polovině války zastaralá a z bojových akcí se vracela často z posledních sil. Životní podmínky na této ponorce byly horší než na jakémkoliv jiné rakouské ponorce. V červenci 1917 se musel Singule nouzově vrátit na základnu, když mu postupně zkolabovali 4 členové posádky, včetně kormidelníka a jeho náhradníka.⁷⁴ Téhož měsíce přestal být velitelem ponorky U-4, poté co náhle ztratila stabilitu a příd' začala klesat. Posádka musela odhodit co největší zátěž, což nakonec pomohlo, ale ponorka se už nedokázala znova ponořit a mohla plout pouze se starým petrolejovým motorem, takže ponorka byla snadným terčem pro ostatní lodě. Naštěstí pro posádku, se ponorka vyhnula jakýmkoliv nepřátelským lodím a dorazila do přístavu v Kotoru.⁷⁵ Ponorka se pak musela půl roku opravovat, Singule tedy od listopadu až do konce války cvičil námořníky na lodi *Panther*.⁷⁶ Ponorka U-4 podnikla ještě dvě plavby, ale obě byly bez výsledků. Vzhledem k Singuleho předchozím úspěchům, velitelství námořnictva

⁷² Hofmann O., Hubka G., Der Militär-Maria Theresien-Orden. S. 299-300

⁷³ NOVÁK, Jiří. *Torpédo pall: ponorky a ponorkáři rakousko-uherského válečného loďstva za 1. světové války*. Praha: Ares, 2001, s. 61

⁷⁴ MAREK, J., *Žraloci císaře pána: čeští námořníci na rakouských ponorkách 1914-1918*, s.101

⁷⁵ NOVÁK, J., *Torpédo pall: ponorky a ponorkáři rakousko-uherského válečného loďstva za 1. světové války*, s.99-100

⁷⁶ Tamtéž, s.102

pravděpodobně plánovalo, že by se stal velitelem nové zaoceánské ponorky, která byla ke konci války ve výrobě, což se ale kvůli rozkladu rakouského námořnictva, a hlavně armády nestalo.⁷⁷

Singule během svých bojových několikrát prokázal vůči nepříteli velkorysost. Například při útocích na transportní lodě dal protivníkovi ultimátum, aby posádka měla čas nastoupit do záchranných člunů. Dále například 12. července 1917 potopil francouzský ozbrojený parník *Berthilde*. Polovina posádky šla během jedné minuty od zásahu torpédem spolu s lodí ke dnu. Jen 25 námořníků se podařilo dostat na motorový člun, který se ale záhy poškodil. Naštěstí ke člunu připlula Singuleho ponorka a trosečníky zachránila. Ponorka poté odtáhla člun i s francouzskými námořníky k italskému pobřeží v Kalábrii vzdálený asi 24 kilometrů.⁷⁸

25. června 1915 mu byl propůjčen Řád železné koruny 3.třídy a 1. srpna i rytířský kříž Leopoldova řádu. 28. července 1915 mu byl udělen pruský Železný kříž 1. třídy (měl i druhou?).⁷⁹ Po válce mu byl 21. prosince 1929 v rámci 194. promoce udělen rytířský kříž Řádu Marie Terezie, a to za skvělé velení během potopení italského křižníku *Giuseppe Garibaldi* v červenci 1915, které se povedlo i přes mnohé problémy, které se Singulemu ale podařilo vyřešit.⁸⁰

Rudolf Singule byl 1. března 1919 pensiován a odešel do Brna. Ještě v únoru podal přihlášku do československé armády u námořního oddělení u ministerstva národní obrany. 4. října 1919 byl přijat do svazku československé armády v hodnosti lodního kapitána, ale už v červenci 1923 byl přeložen do výslužby. Byl nadále veden jako záložní důstojník ženijního vojska, protože jediné loďstvo, které Československo mělo (Dunajská flotila), spadalo pod ženijní vojsko.⁸¹

Co se týče osobního života, 24. října 1911 se oženil s Dorou Schneiderovou. 2. března 1913 se mu narodila dcera Marta, 15. června 1914 se narodila dcera Anna a 28. června 1920 se narodila ještě jedna dcera Alžběta.⁸² Dora, která byla židovského původu zemřela v roce

⁷⁷ NOVÁK, J., *Torpédo pall!: ponorky a ponorkáři rakousko-uherského válečného loďstva za 1. světové války*, s.101

⁷⁸ Tamtéž, s. 98

⁷⁹ VÚA, Praha, Kmenový list-Rudolf Singule

⁸⁰ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, S. 299

⁸¹ Tamtéž, s.299

⁸² VÚA, Praha, Kmenový list-Rudolf Singule

1940. Singule se podruhé oženil v říjnu 1943 s Němkou Margarethe Brausewetterovou, která pocházela z Liberce.⁸³

V meziválečném období byl zaměstnán v Brně jako úředník penzijní pojišťovny. Po okupaci v březnu 1939 se přihlásil k německé národnosti. Do té doby se prezentoval hlavně jako Moravan a Brňan. V novinách, ve kterých byl zmiňován o něm bylo často psáno jako o „Brňákovi“.⁸⁴ Přihlášení k německé národnosti ho mohla vést naděje na získání lukrativnějšího zaměstnání, ale nejspíš to bylo hlavně kvůli tomu, že jeho první manželka byla podle nacistických norem židovkou, tudíž protižidovské zákony mohly platit i na jeho dcery. Singule tak doufal, že jako Němec, budou jeho dcery v bezpečnější situaci.

V roce 1940 byl povolán do německé Kriegsmarine. Od října 1941 do dubna 1942 byl velitelem školní (původně nizozemské) ponorky UD4. Byl umístěn v Kielu, ale na nějaký čas i v Itálii. 1. února 1942 byl povýšen na korvetního kapitána. V dubnu 1943 byl pensiován a vrátil se do Brna.⁸⁵ Zahynul 2. května 1945 během osvobození Brna Rudou armádou. Není přesně jasné, jak zemřel. Podle jedné verze byl zastřelen sovětskými vojáky, kteří se snažili znásilnit ženu, které se zastal. Podle jiné udělal Singule chybu, že na sovětské vojáky mluvil německy, takže ho mohli považovat za místního nacistu. Podle další zemřel, když se rudoarmějci snažili vyrabovat jeho dům.⁸⁶

Singule byl jistě velmi vynikajícím námořním velitelem, který navíc nebyl bezohledný vůči protivníkovi. Singule dbal ohled na nepřátelské námořníky a nenechával je napospas moři, což v době, kdy lidskost vůči nepříteli rozhodně nebyla vrchními vojenskými kruhy podporována, bylo obdivuhodné. Do roku 1918 sloužil v podstatě jen u námořnictva, ale ve vnitrozemském Československu nemohl dále pokračovat v jeho dosavadní kariéře námořního důstojníka. V rámci malých československých flotil, které měla republika k dispozici na Labi a na Dunaji, by ho služba asi moc neobohacovala, tak se raději rozhodl pro službu v civilním sektoru, kde by mohl mít slušný plat, který by byl doplněn i penzí od armády. Ale práce penzijního úředníka byla pro něho cizí a nebavila ho, takže, když se po obsazení Čech a Moravy nacistickým Německem naskytla příležitost vrátit se k opravdovému námořnictvu, tak ji využil. Singule nevstoupil do Kriegsmarine kvůli ideologickému přesvědčení (vzhledem

⁸³ KOSÍK, Filip. Ponorkové eso – Rudolf Singule. *Proudy* [online]. [cit. 2023-3-31]

⁸⁴ *Hlas: časopis církevní*. S.l.: František Poimón, 1915(132), s. 2.

⁸⁵ KOSÍK, Filip. Ponorkové eso – Rudolf Singule. *Proudy* [online]. [cit. 2023-3-31]

⁸⁶ MAREK, J., *Žraloci císaře pána: čeští námořníci na rakouských ponorkách 1914-1918*, s.102

k tomu, že jeho první manželka byla částečná židovka, tak nejspíš nacistou nebyl), ani kvůli národnímu přesvědčení. Byť byl jeho mateřským jazykem němčina, Singule se vždy označoval jako Moravan a měl velmi blízko obzvláště k Brnu, kde byla jeho rodina žila řadu let. K opětovnému vstupu do námořnictva ho vedla naděje znovunastartování jeho námořnické kariéry a určitý strach o své dcery, které by mohly být v nebezpečí, pokud by Singule zůstal „pouhým“ civilem. Ovšem nakonec se ani v německém námořnictvu nedočkal k velikému kariernímu posunu. Je sice povýšen, ale kvůli svému věku pouze trénoval námořníky na ukořistěné nizozemské ponorce, se kterou nepodnikl žádnou větší plavbu. Po třech letech služby je opět doma, kde nakonec ale tragicky umírá.

6. Eduard Böhm-Ermolli

6.1. Kariéra v rakousko-uherské armádě

Eduard Böhm-Ermolli se narodil 12. února 1856 v Anconě u Benátek. Jeho otec Georg Böhm (1813-1893) se narodil v Kuníně u Nového Jičína a většinu života sloužil u Řadového pěšího pluku č. 1. Zúčastnil se po roce 1848 italských válek o nezávislost, během kterých se oženil s dcerou milánského stavitele Josefinou Ermolli, se kterou měl kromě Eduarda ještě jednoho syna a dvě dcery. Výnosem slezské zemské vlády z 24. června 1885 mu bylo povoleno připojit manželčino příjmení ke svému a nadále se psát jako Böhm-Ermolli. Po roce 1859 se rodina přestěhovala z Itálie do Opavy.⁸⁷ Do výslužby odešel v hodnosti majora po téměř 47 letech

⁸⁷ FIDLER, Jiří. *Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli*. Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR. Praha: Magnet-Press, 2.1997, 46(1) s. 122

služby k 1. květnu 1877 a na základě tzv. systematizovaného šlechtictví byl 14. září 1885 povýšen do šlechtického stavu.⁸⁸

Eduard od roku 1866 navštěvoval kadetní školu v Sankt Pöltenu a po čtyřech letech pokračoval na Tereziánské vojenské akademii ve Wiener Neustadtu, kterou dokončil v roce 1875 jako poručík jezdeckva a následně se stal velitelem jezdecké čety 2. eskadrony 4. dragounského pluku. Na základě úspěšného plnění jeho povinností a vojenské tradici jeho rodiny, byl v roce 1878 přijat na Válečnou školu, po jejímž dokončení v roce 1880 byl přidělen ke generálnímu štábu jako nadporučík jezdeckva. Na praxi odjel do Lvova na velitelství 21. pěší brigády, ale hned v roce 1882 začal sloužit u 15. jezdecké brigády v Debrecíně. V roce 1884 úspěšně složil zkoušky a byl povýšen na kapitána a byl jmenován důstojníkem generálního štábu. Poté sloužil u velitelství 10. sboru v Brně. Díky jeho znalostem z vojenského zeměpisného úřadu, byl pověřen v roce 1888 vojenským mapováním v jižních Tyrolech, poté byl pověřen jako velitel 1. eskadrony Hulánského 13. pluku v Haliči. V roce 1891 se opět vrací do Vídně do štábu generálního inspektora jezdeckva. Zde je v roce 1895 povýšen na podplukovníka.⁸⁹

V roce 1896 se nejdříve stal zástupcem velitele, ale brzy samotným velitelem, 3. hulánského pluku a byl povýšen v roce 1897 na plukovníka. V roce 1901 se stal velitelem 16. brigády jezdeckva v Bratislavě, která zahrnovala dva uherské pluky. 12. května 1903 byl povýšen na generálmajora. V roce 1905 převzal velení 7. jezdecké divize v Krakově a v roce 1907 byl povýšen na polního podmaršálka a v roce 1909 obdržel rytířský kříž řádu Leopolda. I přesto, že Böhm-Ermolli doposud velel hlavně jezdeckým jednotkám, mu bylo v roce 1909 svěřeno velení 12. divize pěchoty v Krakově a v roce 1911 se stal velitelem celého I. Sboru. Půlce jednotek, které I. Sboru podléhaly, sám dříve velel. 25. prosince 1911 se stal opravdovým tajným radou a 29. dubna 1912 byl povýšen na generála jezdeckva. 4. února 1913 se stal majitelem 13. hulánského pluku.⁹⁰

Po atentátu v Sarajevu v roce 1914 byl jmenován velitelem 2. armády, která byla přemístěna na srbskou frontu. Původním jeho úkolem bylo předstírat útok na Bělehrad, kde by byla soustředěna hlavní část srbských sil. Mezitím by hlavní vojska 2. armády překročila hranici z Bosny, okupovala by většinu srbského území a značné síly by se uvolnily pro východní

⁸⁸ ÖStA, AVA, Adelsarchiv, Georg Böhm-Ermolli, Adelstand 1885.

⁸⁹ Tamtéž, s. 122

⁹⁰ VÚA, Praha, kmenový list – Eduard Böhm-Ermolli

frontu. Jenže ruská vojska se stihla mobilizovat mnohem dříve, než Vídeň předpokládala a Srbové se tuze bránili. 18. srpna se celá 2. armáda musela přemístit do východní Haliče ke Stanislavi (dnes Ivano-Frankivsk), kde Rusové pronikli nejvíce do vnitrozemí. Böhm-Ermolli zde musel ustupovat, protože jeho jednotky teprve postupně přijížděly a nemohl tak soustředit své síly. Böhm-Ermolli tak nemohl zabránit ztrátě východní Haliče, ale podařilo se mu uhájit karpatské předhůří. Počátkem října se 2. armáda konečně přeskupila a dorazili i posily, díky kterým mohl Böhm-Ermolli prorazit ruské obležení Přemyslu, za což obdržel velkokříž Leopoldova řádu s válečnou dekorací.⁹¹

Na konci roku 1914 ale byli Rusové opět v převaze a Přemysl se opět dostala do obležení. Böhm-Ermolli svůj štáb přesunul do oblasti Krakova, kde spolu s Němci vedl protiofenzívu u Lodže. V únoru 1915 se 2. armáda přesunula do východní Haliče, odkud se opět snažila, nyní již neúspěšně, o vyproštění obleženého Přemyslu. Během ofenzívy u Gorlice v květnu 1915 se 6. armádě se po pěti týdnech tuhých bojů podařilo alespoň osvobodit Lvov.⁹²

V říjnu roku 1915 se stal velitelem skupiny vojsk na východní frontě, která se označovala jeho jménem. Tato skupina zahrnovala 1. a 2. rakousko-uherskou armádu, později i německou Jižní armádu a také turecký armádní sbor. V květnu 1916 byl povýšen na generálplukovníka.⁹³ Až do léta 1916 byla fronta stabilní, ovšem v důsledku nečekané ruské Brusilovy ofenzívy byla část zdejších c. a k. jednotek byla úplně zničena a musela ustupovat. Böhm-Ermollimu se ale nakonec podařilo Rusy zastavit a stabilizovat frontu.

V červenci 1917 byl zmařen poslední ruský pokus o ofenzívu. Jediné místo, kde Rakousko-Uhersko utrpělo porážku, bylo u Zborova, kde československá střelecká brigáda v ruském vojsku zaútočila na plzeňský 35. a jindřichohradecký 75. pluky, které se skládaly hlavně z českých vojáků. Porážka těchto jednotek a fakt, že mnoho z nich padlo do zajetí, vyvolalo podezření, že čeští vojáci schválně nechali nepřítele vyhrát. Böhm-Ermolli tak nařídil soudní vyšetřování. Došlo se k závěru, že žádné jednání mezi českými vojáky z obou stran nedošlo, a že rozsáhlé vzdávání českých vojáků byl zapříčiněn překvapivým obchvatem nepřítele. I vzhledem k tomu, že bitva u Zborova nepřinesla Rusům moc velké vítězství, nebyli vojáci z českých pluků perzekuováni. Navíc Böhm-Ermolli ani císař Karel I., nechtěli celou situaci zbytečně skandalizovat, aby nebyla poškozena čest armády. Navíc 2. armáda přešla do

⁹¹ FIDLER, J., *Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli*, s. 126

⁹² Tamtéž, s. 126

⁹³ VÚA, Praha, Kmenový list-Eduard Böhm-Ermolli

protiofenzívy a osvobodila poslední část monarchie v ruských rukách.⁹⁴ Za tyto zásluhy byl Böhm-Ermolli v lednu 1918 povýšen na polního maršálka.

Nová ruská bolševická vláda na začátku roku 1918 začala jednat o míru. Poté co odmítla ultimátum Útředních mocností, německá a rakousko-uherská vojska zaútočila po celé frontě. Böhm-Ermolliho armáda následně došla až k Donbasu a to téměř bez odporu. V červnu 1918 byl Böhm-Ermolli převelen do Vídně, protože Karel I. uvažoval o jeho jmenování do funkce náčelníka generálního štábu. K tomu ale kvůli stále více nepříznivé vojenské situaci nakonec nedošlo, a proto do konce války zastával jen funkci císařova vojenského poradce.⁹⁵

Během své poměrně dlouhé kariéry v c. a. k. armádě, mu byla udělena řada vyznamenání. Za svůj život získal podstatě všechny významné rakouské řády, jako Řád železné koruny I. třídy (1914), Řád Leopolda I. třídy (1914) nebo Velkokříž Řáda sv. Štěpána (1918). Zároveň mu také byl udělen nejvyšší pruský vojenský řád Pour le Mérite s dubovými ratolestmi. Zvláštní pocty se mu dostalo ku příležitosti jeho osvobození Lvova, kdy byla ražena pamětní medaile s jeho portrétem.⁹⁶ Nejvyššího ocenění se ale dočkal při 179. promoce 17. srpna 1917, kdy mu císař Karlem I. ve své vile Wartholz udělil komandérský kříž Řádu Marie Terezie. Současně s tím ho povýšil do stavu svobodných pánů, s čímž se mohl i stát i členem panské sněmovny, ale toto privilegium už neuplatnil.⁹⁷

6.2. Život v ČSR a nacistickém Německu

Poté co v listopadu Karel I. zbavil své vojáky přísahy věrnosti Rakousku-Uhersku a ministerstvo války poslalo polního maršálka 1. prosince do výslužby, odešel Böhm-Ermolli za svou rodinou do Opavy, do nového Československa. Böhm-Ermolli si podal přihlášku do československé armády, která mu byla vyřizena až v lednu 1922, ale přísahu pronesl již v květnu 1919.⁹⁸ Stal se tak československým generálem I. hodnostní třídy ve výslužbě.

Böhm-Ermolli se snažil vystupovat jako loajální občan Československé republiky. V roce 1924 se dokonce, díky armádnímu generálovi Aloisovi Podhájskému, setkal s prezidentem Masarykem.⁹⁹ Toto setkání bylo kritizováno například v Rudém právu, podle něhož Böhm-

⁹⁴ KLECANDA, Vladimír. *Bitva u Zborova: Vojensko historická studie o bojích československé brigády v Haliči roku 1917*. Praha: Vojenský archiv RČS, 1927, s. 103.

⁹⁵ FIDLER, J., *Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli*, s. 129

⁹⁶ FIDLER, J., *Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli*, s. 126

⁹⁷ ÖStA, AVA, Adelsarchiv, Eduard von Böhm-Ermolli, Freiherrnstand 1917

⁹⁸ *Bezručův kraj: časopis slezského lidu*. Opava: Družstvo, 22.05.1919, 1(26), s. 3.

⁹⁹ FIDLER, J., *Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli*, s. 130

Ermolli žádal Masaryka, aby byl benevolentní vůči bývalým rakouským důstojníkům, kteří žili v Československu.¹⁰⁰ Po setkání s armádním generálním inspektorem Josefem Svatoplukem Macharem chválil budování československé armády.¹⁰¹ Jinak se v meziválečném období snažil o psaní pamětí a na veřejnosti příliš nevystupoval.¹⁰² Jakožto bývalý vysoký důstojník rakousko-uherského vojska nebyl v Československu příliš oblíbený. Legionářům se nelíbilo, že jejich protivník z bitvy u Zborova vůbec může být součástí československého vojska. V roce 1928 byly zvýšeny generálské penze, díky čemuž se Böhm-Ermolliho důchod zvýšil z 24 000 korun na 39 000 Kč ročně. Tento krok vyvolal vlnu kritiky v legionářských a levicových novinách. Například v Rudém právu, byl Böhm-Ermolli přirovnáván k „velkořeznické stvůře“.¹⁰³ Penze totiž byly navýšeny i mnoha dalším důstojníkům ve výslužbě, někteří z nich v tu dobu nepobývali na území ČSR. Celé zvyšování bylo kritizováno i kvůli tomu, že ve stejnou dobu byly snižovány důchody prostým vojákům a dělníkům.¹⁰⁴

Po podepsání mnichovské dohody v září 1938 se Opava stala součástí třetí říše a Böhm-Ermolli získal říšské občanství. Byl přijat do svazku wehrmachtu a v říjnu 1940 získal hodnost polního maršála. Byl i jmenován čestným velitelem 28. pěšího pluku, který byl přesunut do Opavy, ale kvůli vysokému věku se účastnil pouze ceremoniálních akcí. V březnu 1941 byl přítomen v Berlíně při Hitlerově projevu na oslavu památky hrdinů německého národa, kde měl čestné místo hned vedle Hitlera.¹⁰⁵ V listopadu 1941 se zde ještě účastnil vojenské přehlídky, ovšem při akci zřejmě prochládl a 9. prosince 1941 zemřel. Jeho státního pohřbu ve Vídni se zúčastnila řada vládních a vojenských představitelů. Následně bylo jeho tělo převezeno do Opavy, kde byl pochován do rodinného hrobu.¹⁰⁶

Eduard Böhm-Ermolli za svou dlouhou kariéru dosáhl nejvyšší hodnosti ve třech různých armádách. Byl nejspíš zároveň blízko, aby zastával nejvyšší vojenskou funkci v rakousko-uherské armádě, tedy post náčelníka generálního štábu, ale kvůli rozpadu monarchie se tak nestalo. Zároveň se mu dostalo téměř všech velkých vyznamenání, které by rakouský voják mohl získat. Je zajímavé, že během celého trvání první republiky, se neobjevil pokus ho

¹⁰⁰ Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 26.06.1924, 5(146), s. [2]

¹⁰¹ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách: vzpomínky a dokumenty : 1925-1926*. Praha: Ot. Štorch-Marien, 1927. s. 262.

¹⁰² FIDLER, J., *Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli*, s. 130

¹⁰³ Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze, 28.01.1928, 9(24), s. 4.

¹⁰⁴ *Národní osvobození*. Praha: Pokrok, 12.2.1928, 5(43), s. [7].

¹⁰⁵ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 17.3.1941, 81(11, ranní vydání), s. [1]

¹⁰⁶ FIDLER, J., *Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli*, s. 130

z československé armády, která se snažila vytvořit novou vojenskou legionářskou tradici, vyhodit. Samozřejmě Böhm-Ermolli musel minimálně čelit rozsáhle kritice legionářského tisku, kterému se nelíbilo, že hlavní protivník od Zborova, je příslušníkem československé armády. Levicový tisk se zase kritizoval, že Böhm-Ermolli pobíral poměrně vysokou penzi, za to že pro Československo vůbec nic neudělal, ba naopak proti Československu bojoval. Böhm-Ermolli se nejspíš snažil projevovat jako profesionální, loajální a apolitický důstojník, který věrně slouží své zemi, a tak se snažil vypadat i v Československu, kde byl v Opavě jeho domov. Je otázka, zda ale vstoupil do československé armády kvůli vlasteneckému cítění, nebo kvůli celkem vysoké penzi. Na druhou stranu, co jiného by člověk, který v podstatě celý život prožil v armádě mohl dělat. Po roce 1938, jeho domov změnil zemi, a tak změnil i uniformu. Nacistický režim se rozhodl ho, jako významného opavského rodáka, využít k oživení německého cítění v oblasti. Nevíme, jaký byl jeho názor na národní socialismus, ale určitě byl rád, že se mu ke konci života dostalo uznání od strany německé armády. K jeho odkazu je na škodu, že svoji kariéru ukončil zrovna ve službách nacistického Německa.

7. Další „čeští“ nositelé Řádu Marie Terezie

V následující kapitole si popíšeme životy ostatních rytířů Řádu Marie Terezie, kteří pocházeli z českých zemí. Jak již bylo v úvodu uvedeno, biografie těchto vojáků nepůjde tak dopodrobna jako u předchozích osob. Na rozdíl od již zmíněných nebyli totiž až tolik spjati s pozdějším Československem, respektive s armádou ČSR. Buď velmi brzy zemřeli, nebo se rozhodli po konci 1. světové války raději zůstat v Rakousku. Ti, kteří vstoupili do československé armády byli často tak nespokojeni, že z ní brzy odešli. Jakožto poměrně úspěšní rakouští důstojníci byli v nové československé armádě, která byla stále více pod větším vlivem legionářů, poměrně omezováni. Až na jednu výjimku byli navíc etnickými Němci, kteří často pocházeli ze šlechtických rodin. Díky tomu ale mohli po roce 1938, kdy postupně nacistické Německo pohlcovalo okolní země, být přijati, podobně jako Rudolf Singule a Böhm-Ermolli, do německé armády. Kvůli tomu se, ale po druhé světové válce nemohli vrátit zpět do Československa, kde měli své domovy a majetky. Mezi dále zmíněnými najdeme i jednoho politika, který otevřeně kritizoval první republiku. I přesto, že

většinu už nemůžeme považovat za Čechy, se jedná o zajímavé osobnosti a určitě není za škodu je zmínit a stručně popsat jejich činy za které získali nejvyšší vojenské ocenění Rakouska-Uherska.

7.1. Wilhelm Cavallar

Wilhelm Cavallar von Grabensprung se narodil 25. února 1885 v Ústí nad Labem. Byl členem šlechtického rodu Cavallarů von Grabensprung, který původně pocházel z Istrie. V roce 1856 byl jeho otec Ferdinand Cavallar (1805-1881), který byl také důstojníkem, povýšen do rytířského stavu a získal predikát von Grabensprung.¹⁰⁷ Wilhelm stejně jako ostatní členové rodiny vstoupil do armády. Již v mládí chodil na nižší vojenskou reálku v Sankt Pöltenu, poté na vojenské gymnázium v Hranicích na Moravě. Po absolvování Tereziánské vojenské akademie v roce 1909 vstoupil jako poručík k 92. pěšímu pluku. Těsně před začátkem války byl povýšen na nadporučíka. Záhy po vypuknutí války se Srbskem se stal velitelem praporu.¹⁰⁸

6. září 1914 dostal 4. prapor, jehož součástí byla i 13. rota, které velel Cavallar, obsadit most na řece Sávě. Tento most, který byl střežen srbskou divizí Timok, se nacházel poblíž vesnice Šašinci u Sremské Mitrovice. Z Janaku, kde byl zrovna 4. prapor, se Cavallarova rota okamžitě

¹⁰⁷ *Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adels-Geschlechter*. Brünn: Buschak und Irrgang, 1877, **2**(1), s. 169

¹⁰⁸ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, S. 78

přesunula podél řeky k mostu, zatímco zbytek praporu zůstal pozadu. Během postupu napadla 13. rota srbská hlídka, ale Cavallarova rota hned opětovala palbu a zajala několik Srbů. Poté již v noci rota dále postupovala až narazila na srbské opevněné postavení. Cavallar opět nařídil útok a Srbové začali ustupovat. 13. rota je pronásledovala, až narazili na most, který byl zároveň jedinou cestou pro ustupující Srby. Cavallar měl k dispozici pár děl, které předtím ukořistili, a tak nařídil zajatému dělostřelci, aby začal ostřelovat most plný nepřátel. Na mostě tak vypukl chaos. Srbové začali skákat do řeky s nadějí, že přeplavou do bezpečí, ale mnoho z nich utonulo, nebo byli zasaženi palbou rakouské pěchoty. 13. rota začala zabezpečovat most, zatímco odstřelovali další srbské pozice. Za úsvitu se Srbové pokusili o znovuzískání mostu, ale 13. rota všechny útoky odrazila. Cavallarovi se podařilo most dobýt za poměrně malých ztrát. Naopak Srbové ztratili velké množství zbraní, včetně děl kulometů a muničních vozů. Kvůli ztrátě mostu byla divize Timok téměř celá zničena.¹⁰⁹

Wilhelm Cavallar byl ještě téhož měsíce těžce zraněn střelou do břicha. Po uzdravení sloužil jako pozorovatel u letectva na východní frontě. Od léta 1915 sloužil jako důstojník generálního štábu u různých jednotek. V srpnu 1916 byl povýšen na hejtmana a sloužil na italské frontě u generálního štábu 35. a 28. divize.¹¹⁰

Za dobytí mostu u Šašinci v září 1914, které vedlo k zničení srbské divize Timor, byl Wilhelm Cavallar oceněn rytířským křížem řádu Marie Terezie. Kříž mu udělil císař Karel I. 17. srpna 1918. Po konci války sloužil u vrchního velitelství ve Vídni jako major, ale po roce 1920 se odešel do Československa, kde ale měl problém se uplatnit v armádě, kde byl degradován, a tak se primárně podílel na správě rodinného majetku. Zároveň začal podnikat. U rodinné vily u Jihlavy spoluvlastnil cihelnu a díky jeho ženě byl prokuristou obchodní firmy.¹¹¹ Po podepsání mnichovské dohody získal zpět hodnost majora, ale do aktivní služby se nevrátil. Po konci druhé světové války byl veškerý rodinný majetek znárodněn, a tak musel odejít do Rakouska, kde zemřel v prosinci roku 1957.¹¹²

¹⁰⁹ Tamtéž, s.78

¹¹⁰ Qualifikationsliste (online): <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C9T5-KS6L-M?i=411&cat=80948>

¹¹¹ *Úřední list Republiky Československé =: Amtsblatt der Czechoslovakischen Republik*. Praha: Státní tiskárna, 04.08.1923, [4](175), s. 5354.

¹¹² LIKO, Karl. Ausgemustert in ein stürmisches Jahrhundert. *Österreichische Militärische Zeitschrift*, 2009(5), s.24

7.2. Anton Goldbach

Anton Goldbach se narodil 26. června 1866 v Novém zámku u České Lípy. Údajně pocházel ze šlechtického rodu pánů z Goldbachu. Jeho předek, jistý Balthasar Goldbach byl v roce 1671 povýšen do šlechtického stavu a v roce 1698 do stavu rytířského.¹¹³ Anton Goldbach vstoupil roku 1883 jako myslivec do tyrolského střeleckého pluku. V letech 1889 až 1891 studoval na válečné škole ve Vídni. Poté sloužil na různých funkcích u generálního štábu. Jako plukovník velel do roku 1910 31. pěšímu pluku. Na jaře 1914 byl povýšen na generálmajora a stal se velitelem 32. pěší brigády, která bojovala na východní frontě. V červenci roku 1915 se stal velitelem divize vojenského četnictva, která byla umístěna v Sedmihradsku.

Po vstupu Rumunska do války na konci srpna 1916 na straně Dohody, se Goldbach zúčastnil bojů na rumunské frontě jako velitel 71. pěší divize. Tato divize byla před nasazením německých jednotek hlavní silou armád Ústředních mocností na této frontě. Po zprvu úspěšném postupu Rumunů se Goldbach rozhodl přejít do ofenzívy. V noci ze 14. na 15. září zaútočila 71. divize na kolonu 6. rumunské divize, která postupovala z Jimboru (dnes součást župy Brašov, Rumunsko) na západ. Goldbach zaútočil na překvapené Rumuny i přes početní nevýhodu, ale po tuhých bojích se 71. divizi podařilo obsadit strategické výšiny v oblasti. Kvůli této bitvě se rumunská 2. armáda již neodvážila dalšího útoku, a tak mohla německá 9. armáda nasadit své síly podle plánu a ke konci září vyhrát bitvu u Hermannsdatu (Sibiu). Poté 9. armáda, včetně 71. divize, postupovala na východ. Od 9. října 71. divize postupovala dále na severovýchod od Brašova až 12. října zajistila výšiny mezi Brašovem a Oituzí. Tyto pozice se staly výchozím bodem pro následnou ofenzívu do Rumunska.

1. srpna 1917 byl povýšen na polního podmaršálka a v listopadu stejného roku s stal velitelem 53. pěší divize, která poté bojovala na Piavě v Itálii. V červnu 1918 se stala tato divize zálohou 11. rakousko-uherské armády a byla přeložena do Sedmihradska, kde měla ke konci války střežit hranice.¹¹⁴

Za projev statečnosti během bojů na rumunské frontě v září 1916, kdy nejdřív dokázal vyvést svou divizi z hrozby obklíčení a následně se mu podařilo zaútočit, což ulehčilo následně

¹¹³ KRÁL Z DOBRÉ VODY, Vojtěch. *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien: genealogisch-heraldisches Repertorium sämtlicher Standeserhebungen, Prädicate, Beförderungen, Incolats-Erteilungen, Wappen und Wappenverbesserungen des gesamten Adels der Böhmisches Krone mit Quellen und Wappen-Nachweisen*. Prag: Taussig, s. 71.

¹¹⁴ Anton Goldbach von Sulitaborn. *Heraldika a erby* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z: <https://heraldikaerby.blogspot.com/2015/10/goldbach-von-sulittaborn.html>

ofenzívě do Rumunska, byl vyznamenán řádem Marie Terezie.¹¹⁵ Kapitula řádu o tom rozhodla až po válce na 189. promoci 27. června 1922. Ovšem ještě za války byl císařem Karlem I. povýšen do šlechtického stavu. 1. srpna získal titul Edler a predikát von Sulittaborn. Údajně ho měl i německý císař Vilém II povýšit do stavu německých hrabat, ale tato nobilitace proběhla už ve Vilémově holandském exilu, a tak to císař Karel I., kvůli rozpadu monarchie nestihl schválit.¹¹⁶ Po konci války byl Goldbach 1. ledna 1919 pensiován a dožil v Zahrádkách u České Lípy, kde zemřel 28. srpna 1924¹¹⁷

7.3. Friedrich Tischer

V pozdějším Československu se do politiky dostal Fridrich Tischer, který se narodil 6. června 1874 v Toužimi u Karlových Varů. Po dokončení gymnázia nastoupil v roce 1895 jako jednoroční dobrovolník k 73. pěšímu praporu. V roce 1899 byl povýšen na poručíka v záloze. Tischer mezitím studoval práva na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě, kde přerušil studium v roce 1900 po dokončení státní zkoušky a poté se věnoval advokacii. Během mobilizace v roce 1914 nastoupil k 11. domobraneckému pěšímu pluku jako nadporučík a zúčastnil se bojů v Haliči. I přesto, že jednotky domobraneckých pluků většinou plnili spíše méně nebezpečné úkoly, jako hlídání pevností, zásobovacích tras apod., se 11. domobranecký pluk zúčastnil přímých bojů na frontě. V létě 1916 se stal velitelem roty a pluk se přesunul k sočské frontě, kde bojoval v sedmé až deváté bitvě na Soče.¹¹⁸

11. října 1916, během osmé bitvy na řece Soče, obdržel Tischer rozkaz, jako velitel 5. roty, vystřídat rotu, která bránila úsek mezi vesnicí Nova Vas a Jamiano. 5. rota dorazila k cíli bez ztrát, ale další rota, která měla vystřídat sousední jednotku byla silně ostřelována, takže Tischer musel shromáždit zbývající vojáky ke svému oddílu. Záhy poté začalo italské dělostřelectvo pálit na 5. rotu. Poté zaútočila italská pěchota, která postupně obsadila krajní části zákopů, takže rota byla v obklíčení ze tří stran a nemohl prozatím počítat s posilami.

¹¹⁵ Hofmann O., Hubka G., Der Militär-Maria Theresien-Orden, S. 120

¹¹⁶ Anton Goldbach von Sulitaborn. *Heraldika a erby* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z: <https://heraldikaerby.blogspot.com/2015/10/goldbach-von-sulittaborn.html>

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ Hofmann O., Hubka G., Der Militär-Maria Theresien-Orden, S. 318

Tischer tak s jedním oddílem podnikl útok na severní část úseku a s pomocí granátů a bajonetů se mu podařilo zahnat Italy zpátky. Pak se vrátil zpět a zaútočil na druhou část zákopů. Po těchto bojích se mu povedlo vyčistit původní pozice, a přitom zajmout i mnoho Italů. V tu chvíli dorazili konečně posily, které ale v domněnání, že je situace kritická, začali hned střílet po svých vlastních. Naštěstí byl tento omyl hned objasněn a zákopy mohly být opět obsazeny.¹¹⁹

V květnu 1917 byl Tischer zraněn a až do konce války zůstal ve vnitrozemí. 17. srpna 1917 byl císařem za udržení důležitých pozic u Nova Vas vyznamenán rytířským křížem řádu Marie Terezie a získal titul svobodného pána.¹²⁰ Po válce se opět vrátil k právníčtině a také ke studiu. V roce 1929 dokončil na Karlově univerzitě rigorózní zkoušku a stal se doktorem práv.¹²¹ Tischer se zároveň zabýval i dějinám umění, konkrétně historií cínu, o které napsal i monografii *Böhmisches Zinn und seine Marken*. V roce 1935 byl zvolen do československého senátu za SdP, kde zastával funkci až do podepsání mnichovské dohody, kdy se stal říšským občanem.¹²² Zemřel v Karlových Varech 27. listopadu 1939.

7.4. Konstantin Valentini

Konstantin Valentini se narodil 7. ledna 1876 v Olomouci. Po dokončení gymnázia se přihlásil do zeměbranecké kadetní školy ve Vídni, odkud se v srpnu 1896 dostal do zeměbraneckého pluku č. 18 v Přemyšli jako kadet-šikovatel. U tohoto pluku byl až do roku 1907, kdy byl povýšen na nadporučíka a byl přeložen do jižních Tyrol, k pluku zemských střelců č. III. Následující rok byl povýšen na hejtmana a stal se velitelem roty. Po vypuknutí války se stal velitelem praporu, který bojoval v Haliči. Po vstupu Itálie do války, se pluk přesunul do Tyrol, kde Valentini bojoval po zbytek války a velel různým praporům. V lednu 1917 byl povýšen na majora.¹²³

4. prosince 1917 spadl na 2. prapor, jemuž velel Valentini, úkol dobýt výšiny severozápadně od Monte Badencche, v dnešní provincii Vicenza v Itálii. Valentini se podařilo ustanovit linii asi kilometr od Monte Badencche, ale přišel rozkaz, aby dál nepostupoval, protože podle zpráv se k hoře zároveň blížily tři italské pluky. Přesto se Valentini rozhodl dál

¹¹⁹ Tamtéž, s. 318-320

¹²⁰ Tamtéž, S.318

¹²¹ Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 4, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1924–1931), s. 457

¹²² *Ročenka Národního shromáždění republiky československé*. Praha: Archiv Národního shromáždění, 1936, **1936**(1),

¹²³ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, S. 331

postupovat, až obsadil horu Monte Miela, odkud by mohl prapor lépe klást odpor. Velení ještě několikrát dalo pokyn, aby Valentini zůstal v předešlém postavení, ale Valentinu prapor pochodoval dál. Italský oddíl, který střežil horu, byl zaskočen útokem 2. praporu a brzy se vzdal. Po seskupení vojáků se jedna rota vydala ku Monte Fior, která s podporou dalšího praporu a kulometné roty tuto horu dobyla. V důsledku Valentinova rozhodnutí nesplnit rozkaz padlo do zajetí tisíce Italů a bylo ukořistěno 19 děl.¹²⁴

Za svou iniciativu a úspěšné dobytí hor Monte Miela a Monte Fior, které by jinak mohly být získány za velkých ztrát, byl oceněn rytířským křížem řádu Marie Terezie. Kapitula řádu o tom rozhodla na 187. promoci 10. června 1921.¹²⁵ Je zajímavé, že útok, za který řád získal byl proveden i přes opakovaný příkaz nepostupovat. Takže Valentini v rozporu se stanovou řádu opakovaně porušil rozkaz.

Po konci války nemohl dlouhodobě žít v Československu, protože tu neměl, kde žít, takže v Rakousku střídal různá zaměstnání v soukromých firmách nebo pracoval dokonce jako dělník. Po připojení Rakouska k Německu, se stal Německým občanem a v únoru 1940 byl povolán zpět do armády jako podplukovník.¹²⁶ Zemřel 15. června 1951.

7.5. Bohumil Vojáček

Jako českého nositele řádu Marie Terezie, který byl i etnickým Čechem, můžeme uvést Bohumila Vojáčka (15.6. 1886, Vranov-?). Ten byl odveden v roce 1906 k 102. pěšímu pluku, ale před začátkem 1. světové války byl převelen k 16. pěšímu pluku, kde byl povýšen na poručíka. Během války bojoval na východní frontě.

V červenci 1917 ve východní Haliči se 16. pěší pluk pokoušel o zabránění obce Novytsie v dnešní Ivanofrankivské oblasti. 16. července se 10. rota, které velel Vojáček, zaútočila skrz les na ruské pozice, které byly po krátké přestřelce obsazeny. Ovšem dvě blízké roty, které se také zúčastnily útoku, měly velké ztráty a ztratily všechny své důstojníky. Navíc se k obsazeným zákopům blížily ruské rezervy. Vojáček se rychle přesunul k těmto rotám a převzal jejich velení, díky čemuž byly odraženy protiútoky Rusů. Následující den se Vojáček dobrovolně přihlásil, aby vedl útok na nepřátelské zákopy, které bránily dalšímu postupu k Novytsie. Po

¹²⁴ Tamtéž, s. 332-333

¹²⁵ Konstantin Valentini. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: <https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/valentini.html#Konstantin%20Valentini>

¹²⁶ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, S. 331

asi hodině bojů byly zákopy obsazeny a všechny síly tak mohly být soustředěny na dobytí obce.¹²⁷

Za skvělé velení, rychlé rozhodování, které vedlo k vyvedení dvou rot z krizové situace, když přišly o všechny důstojníky a za to, že vedl dobrovolně úspěšný útok, mu byl nakonec udělen rytířský kříž řádu Marie Terezie. Dekret o získání řádu obdržel až po válce 10. června 1921. Ještě za války byl povýšen na hejtmana.¹²⁸ Poté byl v Československu přijat do svazku čs. armády a žil v Praze. Kdy vojáček zemřel ale nevíme přesně, kvůli nedostatku pramenů.

7.6. Theodor Wanke

Theodor Wanke byl narozen 25. září 1887 v Jihlavě jako syn místního obchodníka. Po odchození střední školy studoval pěchotní kadetní školu ve Vídni. V roce 1908 se stal praporčíkem ve 102. pěším pluku. V květnu 1911 byl povýšen na poručíka. V srpnu 1914 byl povýšen na nadporučíka a zúčastnil se bojů v Srbsku, kde byl na začátku listopadu zraněn. Po rekonvalescenci se jeho pluk přesunul na italskou frontu k Soči, kde se stal velitelem roty.¹²⁹

Během osmé bitvy na Soče v říjnu 1916 Italové doufali, že využijí předešlého dobytí Gorice k dalšímu postupu. Italský útok mířil proti 17. brigádě, která držela strategický kopec před vesnicí Jamiano. Část pěchoty byla nucena ustoupit. Wanke a jeho 9. rota byla umístěna na východním svahu tohoto kopce. Na jihu od kopce se Italům dařilo, a tak hrozilo, že vrazí 9. rotě do týlu. Wanke tak nařídil postup vpřed a z vrcholu kopce začala rota pálit po Italech. Mezitím ale sousední roty začaly ustupovat a Italové ze severu postupovali směrem k Jamianu. Vypadalo to, že celý pluk bude muset ustoupit, ale Wankemu se podařilo shromáždit rozptýlené vojáky a uklidnit situaci na svých křídlech. Vojáci přesunuli do středu úseku roty těžký kulomet a z blízkosti začali pálit na Italy. Ti zpanikařili a ustoupili. Mezitím i na dalších úsecích došlo k protiútokům, a tak byla většina pozic obnovena. Díky tomu, že 9. rota neustoupila, byla zachována obranná linie, která by jinak musela být znovuzískána pomocí mnohem větších sil.¹³⁰ Za Wankeho statečnost a rozhodnost, která vedla k udržení

¹²⁷ Hofmann O., Hubka G., Der Militär-Maria Theresien-Orden, S.336-337

¹²⁸ Tamtéž, s. 336-337

¹²⁹ Tamtéž, s. 346

¹³⁰ Tamtéž, s. 346-348

důležité pozice během 8. bitvy na Soče, byl na 186. promoci 10. března 1921 obdařen rytířským křížem řádu Marie Terezie.¹³¹

I po zbytek války sloužil u 102. pěšího pluku. 1. srpna 1918 byl povýšen na hejtmana. Po rozpadu Rakouska-Uherska měl problém najít si zaměstnání, a tak nakonec vstoupil do čs. armády jako kapitán, ale byl zde nespokojen a neměl vyhlídky k povýšení, takže brzy z armády odešel. Po odstoupení Sudet Německu získal říšské občanství a vstoupil do Wehrmachtu. 27. srpna 1939 při příležitosti 25. výročí bitvy u Tannenbergu, byl povýšen na majora. Po začátku druhé světové války byl povolán do aktivní služby a byl velitelem strážního praporu v okupovaném Polsku a na Balkáně. Zemřel v boji v chorvatské Kostajnice v roce 1944.¹³²

7.7. Wenzel Wurm

Z českých zemí pocházeli dva držitelé řádu Marie Terezie, kteří byli vysokými důstojníky, a ještě za války se stihli nechat nobilitovat. Wenzel von Wurm, který se narodil 27. února 1859 v Karlíně pocházel z rodiny důstojníka rakouské armády. Po absolvování střední školy studoval od roku 1875 na inženýrském oddělení technické vojenské akademie, kde prospěl s vyznamenáním. V roce 1879 byl přidělen k 1. ženijnímu pluku jako poručík. Poté navštěvoval i válečnou školu ve Vídni, kterou dokončil v roce 1885.¹³³

Před První světovou válkou sloužil u generálního štábu a u ministerstva války. Byl zaměstnán u 58. a 24. pěší brigády, kde získal hodnost hejtmana. V listopadu 1894 byl povýšen na majora a stal se náčelníkem štábu 14. pěší divize v Bratislavě. Po službě u ministerstva války v letech 1895-1897, se vrátil do Bratislavy jako plukovník a náčelník štábu V. sboru. Roku 1906 byl povýšen na generálmajora a několik let poté velel v Plzni 37. pěší brigádě a následně 19. pěší divizi. V roce 1910 byl povýšen na polního podmaršálka.¹³⁴

Na začátku války byl povýšen na polního zbrojmistra a byl pověřen velením XVI. sboru, který se podílel v srpnu na neúspěšné ofenzívě do Srbska. V září překročil XVI. sbor opět Drinu a obsadil několik strategických pozic, které i přes mnohé srbské protiútoky, dokázal udržet. V listopadu i přes mizerné zásobování a špatné počasí, Wurm nařídil útok na další srbské

¹³¹ Tamtéž, s. 346

¹³² Theodor Wanke. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z: <https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/wanke.html>

¹³³ Wenzel Freiherr von Wurm. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z: <https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/wurm.htm>

¹³⁴ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, S. 359

území. Ale do prosince získali Srbové posily a zahnalý Rakušany ze Srbska. Wurm byl jeden z mála velitelů, který byl v listopadu 1914 pro další ofenzívu do Srbska a neúspěch byl z velké části jeho chyba, ale odpovědnost na sebe vzal velitel rakousko-uherské armády na srbské frontě polní zbrojmistr Oskar Potiorek, takže Wurm nebyl nijak potrestán.¹³⁵

S hrozbou vstupu Itálie do války se XVI. sbor přesunul k italským hranicím. Během první italského útoku na konci května 1915, měl Wurm odpovědnost vybrat první linie odporu. Wurm si vybral pozice u Gorlice a na řece Soči, i když měl povolení se přesunout dál na východ. 24. května začala italská invaze. Na linii, kterou si Wurm vybral, zatím nedorazil jediný prapor. Navíc den předtím zjistil, že se tu nenacházelo jediné opevnění, které mělo pomoci zastavit Italy. Přesto Wurm trval na svém rozhodnutí umístit linie odporu na Soči. První útok italské armád přes Soču začal 26. května. Následující den některé průzkumné oddíly překročily řeku. Ve stejný den dorazila k obraně řeky 58. a 18. pěší divize. Wurm předpokládal, že Italové brzy v přesile zaútočí, a tak připravoval své jednotky jen k obraně. Italský útok se ale zatím neuskutečnil. První větší pokus prolomit rakouské pozice přišel až 8. června, kdy Italové severně od Gorice zaútočili na obranná postavení 58. divize. Boje probíhaly až do 11. června, ale Italům se překročit řeku nepodařilo. XVI. sbor byl poté páteří 5. armády, během následujících bitev na Soče. Řeka byla, i přes italskou přesilu udržena až do podzimu 1917, kdy u Caporetta vojska ústředních mocností prolomila italské linie a postoupila až k řece Piavě.¹³⁶

17. srpna 1917 byl Wurmovi udělen rytířský kříž řádu Marie Terezie za velení XVI. sboru během prvních čtyř bitev na Soče.¹³⁷ Zároveň mu byl, podle řádových stanov udělen stav svobodného pána.¹³⁸ Téhož měsíce byl povýšen na generálplukovníka a stal se velitelem 1. sočské armády, která byla součástí 5. armády. Zúčastnil se úspěšného průlomu u Caporetta. Na začátku ledna 1918 převzal velení celé Sočské (5.) armády která se zúčastnila posledních bojů na italské frontě. 1. prosince 1918 byl pensiován a v roce 1921 zemřel ve Vídni.¹³⁹

¹³⁵ Wenzel Freiherr von Wurm. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z: <https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/wurm.htm>

¹³⁶ Hofmann O., Hubka G., *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, S. 359

¹³⁷ *Tamtéž*, s. 359

¹³⁸ *Sborník archivních prací*. Praha: MV ČR – odbor vydavatelství a nakladatelství tisku, 2011, **61**(1), s. 110.

¹³⁹ Wenzel Freiherr von Wurm. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z: <https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/wurm.htm>

8. Závěr

Důstojníci odměněný řádem Marie Terezie za Velké války, kteří žili v českých zemích, se svým vyznamenáním nemohli příliš dlouho chlubit. Po válce, se zrušením šlechtických titulů v Československu, bylo nezákonné nosit řády, které byly obdarované habsburskou monarchií a také užívat titul, který nositelé získali společně s řádem. Ti, kteří získali řád ještě za války mohli do rozpadu Rakouska-Uherska řád legálně nosit, ale promoce proběhly až v druhé půlce války, takže ta doba byla celkem krátká. O velké části vojáků, kteří nakonec řád také získali, kapitula řádu rozhodla až po válce. Ti tak mohli veřejně s řádem vystupovat pouze za Druhé světové války, kdy byly v protektorátu Čechy a Morava šlechtické tituly a řády obnoveny. Právě za druhé války se někteří vyznamenaní pokusili o určité zlepšení svého postavení. Zvláště důstojníci německé národnosti se v Československu cítili utlačovaný, a tak obsazení českých zemí nacistickým Německem celkem uvítali, protože v německé armádě měli větší šanci se posunout ve své vojenské kariéře. Podobně se mohli cítit i držitelé řádu české národnosti, kteří mohli vnímat špatně, že je jim vlastním státem zakázáno nosit vyznamenání, které získali za jejich odvalu od země, ve které žili celý život a stejně tak i jejich předci. Ovšem nemůžeme všechny držitele Marie Terezie vnímat jako jedna kategorie důstojníků. Tito vojáci pocházeli z různých společenských a národnostních skupin, a tak měli různé názory na monarchii a na budoucí republiku. Na příkladu Františka Schöbla si můžeme ukázat, že i úspěšný rakouský důstojník mohl mít české cítění a dokázat věrně sloužit československé republice.

9. Seznam použitých zdrojů:

Literatura:

BRACH, Radko. LANÍK, Jaroslav. *Dva roky bojů a organizační práce: Československá armáda v letech 1918-1920*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Vojenský historický ústav Praha, 2013

HOFFMAN, Oskar von. HUBKA, Gustav von. *Der Militär-Maria-Theresien-Orden: Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918*, Wien 1943

KLECANDA, Vladimír. *Bitva u Zborova: Vojensko historická studie o bojích československé brigády v Haliči roku 1917*. Praha: Vojenský archiv RČS, 1927

KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*, Elka Press Praha 2006

KRÁL Z DOBRÉ VODY, Vojtěch. *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien: genealogisch-heraldisches Repertorium sämtlicher Standeserhebungen, Prädicate, Beförderungen, Incolats-Erteilungen, Wappen und Wappenverbesserungen des gesamten Adels der Böhmischen Krone mit Quellen und Wappen-Nachweisen*. Prag: Taussig, 1904

MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách: vzpomínky a dokumenty: 1925-1926*. Praha: Ot. Štorch-Marien, 1927

MAREK, Jindřich. *Žraloci císaře pána: čeští námořníci na rakouských ponorkách 1914-1918*. 2. vydání. Cheb: Svět křídel, 2019.

NOVÁK, Jiří. *Torpédo pall: ponorky a ponorkáři rakousko-uherského válečného loďstva za 1. světové války*. Praha: Ares, 2001

VESELÝ, Martin, Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava (disertační práce, FF UK, Praha), 2014, passim.

VOŠTA, Jan. *Pětasedmdesátníci vzpomínají: z pamětí účastníků světové války*. V Táboře: Spolek Pětasedmdesátníci, 1936

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006,

Studie:

CHORVÁT, Peter. POSCH, Martin a kol. ČESKOSLOVENSKÉ LÉGIE – SLOVÁCI – SLOVENSKO, Vojenský historický ústav, Bratislava, 2022

FIDLER, Jiří. Generál a maršál tří armád. Eduard svobodný pán Böhm-Ermolli. *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR*. Praha: Magnet-Press, 2.1997, **46**(1)

SOLPERA, Jan. Obhajoby plukovníka (generála) Františka Schöbla. In: *Výběr*. 2016, 53(1)

TOMEŠ, Josef, *Fousek Jan*, in: *Biografický slovník českých zemí*, díl 18, s. 327; V. MĚŘIČKA, *Řád Marie Terezie*, s. 92–93.

Genealogisches Taschenbuch der Ritter – und Adels-Geschlechter. Brünn: Buschak und Irrgang, 1877, **2**(1)

Tisk:

Důstojnické listy: čtrnáctidenník Svazu československého důstojnictva. Praha: Ústřední výbor Svazu československého důstojnictva, 15.07.1937.

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické. Jindřichův Hradec: Alois Landfras a synové, 16.7.1937,

Slovenský východ: politický nestranný denník. Košice: Milan Hanko, 1919-1937. Dostupné z: <http://dkatalog.svkk.sk/sckno/000374081>

| *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické

| *Polední list*. Praha: Tempo, 14.05.1941

Hlas: časopis církevní. S.l.: František Poimon, 1915(132)

Bezručův kraj: časopis slezského lidu. Opava: Družstvo, 22.05.1919, **1**(26)

Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 26.06.1924, **5**(146)., 28.01.1928, **9**(24)

Národní osvobození. Praha: Pokrok, 12.2.1928, **5**(43)

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 17.3.1941, **81**(11, ranní vydání)

Úřední list Republiky Československé =: Amtsblatt der Čechoslovakischen Republik. Praha: Státní tiskárna, 04.08.1923, **[4]**(175)

LIKO, Karl. Ausgemustert in ein stürmisches Jahrhundert. *Österreichische Militärische Zeitschrift*, **2009**(5)

Kais. Königl. Militär-Schematismus für Wien: Hof- und Staats- Druckerei, 1882, **1882**(1)

Archivní zdroje:

Vojenský ústřední archiv (VÚA), Praha

- Kmenový list – František Schöbl
- Fond VS Schöbl
- Kmenový list – Jan Fousek
- Kmenový list – Rudolf Singule
- Kmenový list – Eduard Böhm-Ermolli

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Praha

- fond Odbor politického zpravodajství MV, sign. 2M 11223.
- fond Zemský odbor bezpečnosti Praha, sign. 300-3-2.
- fond Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 301-1-1.
- fond ústřední státní bezpečnosti, sign. 305-96-1.
- fond Zemský odbor bezpečnosti II, sign. 315-247-4.
- fond stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-166-3.
- fond mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV, sign. Z-6-352-1, Z-7-3

ÖStA, AVA, Adelsarchiv, Georg Böhm-Ermolli, Adelstand 1885.

ÖStA, AVA, Adelsarchiv, Eduard von Böhm-Ermolli, Freiherrnstand 1917

Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 4, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1924–1931)

Ročenka Národního shromáždění republiky československé. Praha: Archiv Národního shromáždění, 1936

Internetové zdroje:

KOSÍK, Filip. Ponorkové eso – Rudolf Singule. *Proudy* [online]. [cit. 2023-3-31]. Dostupné z:

https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/materialy/2018/2/ferencakova_ponorkove_eso_r_singule.php

Theodor Wanke. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z:

<https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/wanke.html>

Konstantin Valentini. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-23]. Dostupné z:

<https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/valentini.html#Konstantin%20Valentini>

Wenzel Freiherr von Wurm. *Austro-hungarian Army* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z:

<https://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/wurm.htm>

Anton Goldbach von Sulitaborn. *Heraldika a erby* [online]. [cit. 2023-06-15]. Dostupné z:

<https://heraldikaerby.blogspot.com/2015/10/goldbach-von-sulittaborn.html>

Qualifikationsliste (online): <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C9T5-KS6L-M?i=411&cat=80948>

10. Přílohy:

Příloha 1: Plukovník František Schöbl na promoci řádu Marie Terezie ve vile Wartholz, 17.srpen 1918.

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Wikipedia.cz* [online]. [cit. 24.6.2023]. Dostupný na WWW:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/45/Franti%C5%A1ek_Sch%C3%B6bl_%281918%29.png/338px-Franti%C5%A1ek_Sch%C3%B6bl_%281918%29.png

Příloha 2: Jan Fousek

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Valka.cz* [online]. [cit. 24.6.2023]. Dostupný na WWW:
https://vcdns.valka.cz/attachments/osobnosti/thumb/thumb_Ryt_MMTO_Fousek.jpg

Příloha 3: Rudolf Singule

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Valka.cz* [online]. [cit. 24.6.2023]. Dostupný na WWW:
https://www.valka.cz/attachments/osobnosti/thumb/thumb_singule_rudolf.jpg

Příloha 4: Eduard Böhm-Ermolli

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Valka.cz* [online]. [cit. 24.6.2023]. Dostupný na WWW:
https://vcdns.valka.cz/imgproxy/www.valka.cz/attachments/11345/thumbs/boehm_ermolli.jpg@webp
